

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

DEPARTAMENT DE TRADUCCIÓ I D'INTERPRETACIÓ

PROGRAMA DE DOCTORAT

TEORIA DE LA TRADUCCIÓ

*Problemes de traducció i competència traductora.
Bases per a una pedagogia de la traducció*

Tesi doctoral presentada per
M. Lluïsa Presas Corbella
Dirigida per
Dra. Allison Beeby

Bellaterra, 1996

4. Informativitat

La informativitat és el grau de novetat que una informació revesteix per al receptor. De fet la informativitat es refereix tant a l'organització de la informació com al contingut de la informació mateixa, si bé se sol donar més importància al segon aspecte degut al paper primordial que la coherència té per a la textualitat, mentre que altres aspectes, com fonologia o sintaxi, tenen un paper més subordinat. De Beaugrande i Dressler estableixen la mesura de la informativitat a través de la probabilitat contextual: quantes més alternatives informatives hi hagi en un punt determinat, tenint en compte la constel·lació de factors simultanis, més elevada serà la informativitat de l'alternativa escollida. Així, la informativitat pot estar determinada tant per l'ús de mecanismes de cohesió com per la coherència del text. D'altra banda, la manera com l'emissor organitza la informació del text, la seva seqüència, governa la recepció i serveix per a posar de manifest la seva intencionalitat. Això ho aconsegueix, normalment, buscant un equilibri entre la informació nova, la informació al·ludida i la informació inferible.⁴⁸ Com recorden Hatim i Mason, aquest equilibri està presidit pels principis d'efectivitat (màxim grau d'informativitat) i

⁴⁸ Vegeu R. A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 147.

d'eficiència (màxim grau d'economia amb un mínim d'esforç de processament per part del receptor).⁴⁹

Vinculats al concepte d'informativitat i en relació amb el seu grau, tindriem els conceptes de trivialitat o banalitat per a un baix grau d'informativitat o informativitat zero, i també els conceptes de discontinuïtat, quan sembla faltar material en una estructura, i de discrepància, quan els factors presents en el text no corresponen al saber del receptor. En aquests dos darrers casos el lector tracta de buscar-ne la motivació i d'integrar els passatges problemàtics en la continuïtat del context. La motivació del fenomen es busca endavant o endarrere, dintre del mateix text, o bé fora del text, recurrent sobretot a coneixements enciclopèdics o de la matèria. Si cap d'aquestes operacions de busca no té èxit es dona una situació d'absurditat o manca de sentit.

Tot això pressuposa l'existència de tendències generals o «preferències»⁵⁰ que tot just s'estan començant a estudiar i que afecten diferents àmbits. Per exemple aquestes preferències es refereixen a l'àmbit de la presentació de la informació (se sol preferir l'activa quan s'adopta el punt de vista del subjecte, però la passiva quan s'adopta el punt de vista de l'objecte; una seqüència d'esdeveniments se sol narrar per ordre cronològic, etc.); altres àmbits són

⁴⁹ B. Hatim i I. Mason, *Discourse and the Translator*, 93.

⁵⁰ Vegeu R. A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 154.

l'organització de la llengua (sintaxi i fonologia) o les tècniques de focalització. Alguns d'aquests patrons semblen independents de les llengües (per exemple, i en termes generals, l'ús de l'activa i de la passiva), mentre que altres, com les tècniques de focalització poden variar considerablement d'una llengua a una altra.

En la traducció la informativitat és necessàriament la mesura de la informació que un TT proporciona sobre el contingut d'un TO. Tal com assenyalen Neubert i Shreve,⁵¹ la informativitat del text està vinculada als patrons de relacions semàntiques expressades en la superfície lingüística del text. Des d'aquest punt de vista, la funció del traductor seria la de crear una superfície lingüística tal, que el lector del TT obtingui el mateix contingut d'informació que hi ha en el TO. La informativitat és un dels factors del text que més decanta la funció del traductor cap al seu lector: el TT ha de ser informatiu per al seu usuari. Així es justifiquen procediments inventius que emprava el traductor com omissions, explicacions i notes, la finalitat dels quals és d'evitar tant la banalitat de la informació per al receptor del TT, com el seu oposat, discontinuïtats o discrepàncies entre els coneixements que se suposen en el receptor i els que són presents en el text. És per això que el concepte de la informativitat està estretament relacionat amb el de la situacionalitat, però també amb el de la intertextualitat.

⁵¹ A. Neubert i G. M. Shreve, *Translation as Text*, 90.

Un dels primers problemes amb què es troba el traductor, però, és que el text ha de ser informatiu per a ell mateix. Aquest aspecte esdevé complex si recordem que moltes vegades el traductor no és un especialista en la matèria que tradueix, sinó un «especialista en traducció». Això vol dir que, davant de certs textos, ha de començar per adquirir els coneixements que li permetin informar-se el suficient com per poder comprendre el text que ha de traduir. Per això ens haurem de referir a aquest aspecte més avall, quan estudiem les competències perifèriques del traductor; una d'aquestes competències és saber recórrer a a les fonts rellevants d'informació per tal de suplir les llacunes de coneixements. Hi ha però un aspecte difícilment explicable des de la teoria, i que és una realitat reconeguda per tot traductor experimentat: l'expert en traducció és capaç de suplir llacunes d'informació mitjançant la seva experiència traductora, mitjançant la seva habilitat en la recepció i producció textuals, que es fa palesa en la superfície del text. Ara bé, en aquest punt hem d'afegir una altra competència de caràcter més deontològic que necessàriament ha d'intervenir en aquests casos: el traductor ha de saber quan un encàrrec excedeix les seves capacitats professionals i ha de rebutjar-lo.

En el cas de l'article *Wie tragbar ist Dein Museum?* cal dir que es tracta en aquest sentit d'un text «difícil» per a un traductor no expert en filosofia. Que la comprensió no

és total ho prova una de les correccions de l'autor. El passatge següent:

(15a) Kennst Du Dich in den Museen noch aus? Suche nach einem Plan, nach einer Übersicht. Orientierung soll zunächst eine mehr oder weniger begründete, mehr oder weniger willkürliche These schaffen. Sie lautet: (...).⁵²

es tradueix a l'esborrany 1 com:

(15b) ¿Encara estàs familiaritzat amb els museus? Busca un plànol, una visió general. Per començar, una primera orientació vindrà d'una tesi més o menys fonamentada, més o menys arbitrària, que diu: (...).⁵³

si bé passa erròniament a la versió preliminar, on és corregit per l'autor:

(15c) ¿Encara estàs familiaritzat amb els museus? Busca un plànol, una visió general. Per començar, l'orientació proporcionarà una tesi més o menys fonamentada, més o menys arbitrària que diu: (...).⁵⁴

Sens dubte, aquestes vacil·lacions posen de manifest dificultats de comprensió del contingut del TO, ja que des d'un punt de vista sintàctic totes dues versions són gairebé igualment justificables. Amb això estem dient, de fet, que

⁵² Annex I, Original, 13.

⁵³ Annex II, Esborrany 1, 14.

⁵⁴ Annex II, Versió preliminar, 15.

el traductor expert tracta de suplir les seves mancances en el coneixement de la matèria amb els seus coneixements dels patrons de coherència i de cohesió de la LO i amb la seva habilitat en el trasllat d'aquests patrons al TT; és a dir, el traductor expert considera el text com un tot.

Un altre aspecte concret del text que ens ocupa i que en parlar de la situacionalitat hem relacionat amb la informativitat és el tractament de les citacions. En el text *Wie tragbar ist Dein Museum?* hi ha citacions en llengua alemanya, que s'integren en el TO sense més, i també hi ha citacions en altres llengües, català, francès i anglès, que l'autor tradueix a la LO en nota a peu de pàgina, ja que assumeix que els seus oients-lectors (en aquest cas, curiosament, parlants de la LO) no dominen aquestes llengües (situacionalitat). El procés de la traducció que es pot seguir a través de les diferents versions presenta vacil·lacions en el tractament d'aquestes citacions. En els esborranys 1 i 2 no apareix encara la traducció del títol i subtítol, que es reservava per al final, de manera que la primera citació és un text en català. La seva integració no presenta cap problema al traductor; simplement, s'elimina la nota 2 de l'original.⁵⁵ El primer problema es planteja amb les citacions d'expressions de Marx, per exemple, que en l'esborrany 1 apareixen incorporades al TT en la llengua terminal,⁵⁶ si bé amb la indicació de pàgina de l'original

⁵⁵ Vegeu Annex I, Original, 1; Annex II, Esborrany 1, 1.

⁵⁶ Vegeu Annex II, Esborrany 1, 3.

alemany: un criteri que es mantindrà per a totes les versions successives pel que fa a les citacions breus amb l'acord de la persona responsable de la publicació del text (acceptabilitat); el següent problema es planteja amb les citacions llargues, per exemple amb la primera citació en llengua francesa.⁵⁷ En aquest cas, i preveient el possible tractament a donar fins i tot a les citacions llargues en llengua alemanya, s'opta per traduir la citació del francès, amb la idea que en nota a peu de pàgina figurarà la versió original francesa. Veiem, doncs, que en aquestes reflexions prima el criteri d'informativitat per al receptor del TT. Finalment, però, en la versió definitiva s'opta per la solució contrària: les citacions llargues, fins i tot les citacions en llengua alemanya s'introdueixen en el TT en la llengua original amb una traducció en nota a peu de pàgina. Una solució en la qual es dóna primacia a criteris d'intertextualitat (en un text acadèmic les citacions s'inclouen normalment en la llengua original) i de cohesió del TT: aquesta és la única solució que permet un tractament igual de totes les citacions del text.

Un altre problema relacionat amb la informativitat és el de les referències culturals, siguin referències a especificitats de la cultura del TO, siguin referències de caire més universal. Dues de les referències que volem comentar en el text *Wie tragbar ist Dein Museum?* poden considerar-se, paradoxalment, de doble caràcter: d'una banda

⁵⁷ Annex I, Original, 6.

formen part de la cultura general, en el sentit que no estan lligades específicament a la del TO, però d'altra banda poden considerar-se citacions «per a un cercle restringit».

Així, trobem en primer lloc una referència al cinema:

(16a) (...) der Ausschnitt eines Filmes, der in den sechziger Jahren gedreht wurde. (...) Die Außenseiterbande (...).⁵⁸

Com hem vist a l'exemple (13) *Außenseiterbande* es tradueix per «trio de marginats», amb la conseqüència que es perd la referència per a experts que és l'expressió «banda a part». D'altra banda, aquesta referència és completada amb una referència prèvia:

(17a) Gestern hat Dir Dein Freund Jean-Luc (...) von seinen Besuchen in Museen erzählt.⁵⁹

(17b) Ahir el teu amic Jean-Luc (...) et parlava de les seves visites als museus.⁶⁰

La referència completa que un expert pot «reconstruir» a través de les pistes del text és el film de Jean-Luc Godard, *Bande à part*.

Més senzilla de descobrir, fins i tot per una persona no gaire experta, és, segurament, la referència a una pintura famosa: les *Nimfees* de Monet.⁶¹ En aquest cas,

⁵⁸ Annex I, Original, 9.

⁵⁹ Annex I, Original, 9.

⁶⁰ Annex II, Versió preliminar, 10.

⁶¹ Annex II, Versió definitiva, 24.

l'expressió original *Seerosen* sense «pistes»,⁶² admet tant «nenúfars» com «nimfees». En aquest cas, i degut al context en el qual apareix (coherència), s'opta per la segona possibilitat, que pot evocar en el lector expert una obra de l'art universal.

Si aquests dos darrers exemples serien representatius d'un possible dèficit d'informació per al lector del TT, hi ha també un exemple d'excés d'informació, de solució òbvia:

(18a) Am 9. April 1922 schreibt der katalanische Dichter Salvat-Papasseit (...).⁶³

(18b) El 9 d'abril de 1922 el poeta Joan Salvat-Papasseit (...).⁶⁴

En la traducció s'omet, per coneguda del receptor, la referència a l'origen del poeta, mentre que s'introdueix el nom de fonts.

Veiem doncs, que en la resolució de problemes relacionats amb la informativitat, per als quals cal aplicar criteris d'intencionalitat i de situacionalitat, l'estratègia requerida és necessàriament inventiva, en els casos que els lectors del TO i els del TT no comparteixen els mateixos coneixements.

⁶² Annex I, Original, 20.

⁶³ Annex I, Original, 1.

⁶⁴ Annex II, Esborrany 1, 1.

5. Coherència

Per a la lingüística textual la continuïtat de sentit del text es troba a la base de la coherència. Així, es pot definir la coherència com «una xarxa de conceptes i relacions que s'articulen en espais de saber, i al centre dels quals es troben els conceptes principals».⁶⁵ La coherència, doncs, determina la rellevància recíproca dels conceptes i de les relacions. Aquesta constel·lació de conceptes i de relacions configura el món textual (*Textwelt*),⁶⁶ que no té per què coincidir amb allò que se suposa que és o ha de ser el «món real», i que conté més que el sentit dels mots del text, ja que, com hem vist més amunt, els interlocutors hi aporten el seu coneixement del món, és a dir les seves experiències i expectatives respecte de l'organització de situacions o esdeveniments.

El patró de coherència d'un text constitueix el suport de la informativitat i de la intencionalitat d'aquest text. L'emissor utilitza un repertori de recursos textuais i lingüístics per tal de posar de manifest l'estructura informativa del text, de manera que el receptor pugui reconèixer-la i constituir el seu model mental.

Posat que a través dels mots del text s'activen determinades informacions en la memòria del receptor, la

⁶⁵ Traduïm de R. A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 100.

⁶⁶ *Ibid.*, 88.

coherència és el factor que té més a veure amb les capacitats d'elaboració o emmagatzematge de la informació per part del receptor, i per tant amb el factor de la situacionalitat: el receptor troba en un text una continuïtat de sentit quan els seus coneixements previs coincideixen amb els coneixements expressats a través dels conceptes del text i les seves relacions. Seguint aquesta explicació, la dificultat d'elaborar dades inesperades o discrepants amb el seu entorn provindria del fet que aquestes dades no poden ser tractades com a part d'algun esquema. Tal com ho expressa M. Baker,

«The coherence of a text is a result of the interaction between knowledge presented in the text and the reader's own knowledge and experience of the world, the latter being influenced by a variety of factors such as age, sex, race, nationality, education, occupation, and political and religious affiliations.»⁶⁷

Pel que fa als marcadors de la coherència, De Beaugrande i Dressler⁶⁸ estableixen que cada text es refereix a un concepte primari o a més d'un. Els conceptes primaris són: objectes (entitats conceptuals amb una identitat i unes característiques estables); situacions (configuracions d'objectes relacionats entre si en el seu estat actual); esdeveniments (incidents que modifiquen una situació o un estat en el si d'una situació); accions (esdeveniments que provoca un agent intencionadament).

⁶⁷ M. Baker, *In other Words: A Coursebook on Translation* (Londres, Nova York: Routledge, 1992) 219.

⁶⁸ R. A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 100-3.

Aquests conceptes primaris estan vinculats als conceptes secundaris, que proporcionen informació sobre els conceptes primaris. A grans trets, indiquen les seves propietats o estats, relacions d'espai i temps, etc.

De tot això es desprèn que podem relacionar la coherència amb tres tipus de problemes diferents que es plantegen al traductor. El primer és el d'establir un sentit del text. L'emissor crea una configuració i una progressió específiques de la informació, mitjançant la qual el receptor estableix el «seu» sentit del text, amb un grau de precisió o concreció més o menys elevat. En primer lloc el traductor ha d'advertir aquesta configuració i progressió, ja que altrament pot donar lloc a contrasentits i falsos sentits, i els efectes dels errors en traducció rarament es redueixen als elements de l'oració on es produeixen, sinó que repercuteixen en tot el text, ja que els elements erronis estan connectats amb altres elements del text. En segon lloc, el traductor, a diferència del receptor original, ha d'arribar a un màxim grau de concreció del sentit, ja que ha de dotar el seu text de continuïtat de sentit; ara bé, posat que el sentit és, en certa manera, construït pel lector a partir de les dades del text, es produeixen necessàriament discrepàncies entre els lectors i per tant entre les «interpretacions» de possibles traductors. No obstant, el traductor ha de ser conscient que aquest és el raser pel qual se sol mesurar una «bona» o una «mala» traducció.

Una senzilla mostra de la necessitat que el traductor determini el sentit del text la tenim en el següent exemple:

(19a) (...) setzt sich der abwesende Vater stets der Gefahr aus, daß die Töchter sich in dem fiktiven Zusammenhang nicht wiedererkennen, daß sie gegen die Übertragung sich wehren und damit einen Vater verlieren.⁶⁹

En la versió preliminar observem que l'autor objecta l'expressió «recepció»:

(19b) (...) el pare absent s'exposa constantment al perill que les filles no es reconeguin en aquesta relació fictícia, que es resisteixin a la recepció i perdin el pare.⁷⁰

i proposa substituir-la per «transferència», segons el contingut de l'original, *Übertragung*. En aquest cas, però, la traductora entén que del context es desprèn que les filles reben una transferència, no són transferides com es podria despendre de l'expressió:

(19c) (...) que es resisteixin a la transferència i perdin el pare.

Un segon tipus de problemes als quals s'enfronta el traductor està estretament relacionat amb l'anterior: es tracta de la relació entre allò que és explícit en el text i allò que hi és implícit, és a dir amb la situacionalitat. Si el coneixement s'organitza en el cervell en esquemes,

⁶⁹ Annex I, Original, 2.

⁷⁰ Annex II, Versió preliminar, 2.

quan s'activen unitats d'informació, aquestes, al seu torn, n'activen d'altres en un fenomen de difusió o disseminació. En la producció de textos, aquesta disseminació o expansió permet de seleccionar els mots adequats a partir dels conceptes i relacions que es pretén d'expressar; en la recepció de textos permet d'establir associacions, previsions, hipòtesis, etc. que, certament, van més enllà del contingut explícit del text. L'emissor del TO, pensant en el seu receptor (situacionalitat) ha establert una relació determinada entre les informacions explícites i les implícites (informativitat). El traductor ha de tenir en compte els coneixements que posseeix el seu receptor i això l'obligarà a replantejar aquesta relació per tal d'explicitar informacions implícites en alguns casos i ometre informacions massa òbvies en d'altres degut a les diferències culturals que fan que els grups de receptors d'una determinada comunitat lingüística tinguin (suposadament) determinats esquemes. D'aquí la relació, per al traductor, entre coherència, situacionalitat i informativitat del text.

És per tots aquests motius que els problemes de coherència s'han de contemplar en relació amb la informativitat, la intencionalitat, l'acceptabilitat, la situacionalitat i la intertextualitat, ja que estan en relació directa amb els esquemes de coneixement i les expectatives dels receptors respectius del text original i del text terminal.

Ja hem remarcat moltes vegades en aquest treball que tradicionalment en el camp de la traducció, tant en el seu vessant teòric com en el seu vessant pràctic, el tractament dels problemes s'ha centrat gairebé en exclusiva en els relacionats amb la coherència, en tant que factor que té a vure amb el significat dels elements del text. Nosaltres hem assumit, però, que el significat dels mots no és quelcom absolut i estable inherent als mateixos mots, sinó que l'hem descrit com un sistema de relacions i, sobretot, hem insistit en el fet que el significat es determina pel context, és a dir pels restants factors de la textualitat. D'això es desprèn que per a produir una «bona» traducció no és suficient de tenir bons coneixements de dues llengües, un repertori suficient de «tècniques» de traducció i un bon diccionari bilingüe, perquè els problemes relacionats amb la coherència superen el marc de l'oració i van més enllà de la comprensió de mots. Tal com ho expressen Neubert i Shreve,

«Translation is not a simple matter of taking L_1 sense relations and matching them with L_2 constructions. Coherence is not imported from the L_1 text; coherence is constructed anew in the L_2 text using L_1 sense relations as a template. When L_2 words are selected as possible equivalents, they often bring with them unwanted attachments or implications. These side-effects may have to be minimized and diverted.»⁷¹

D'aquí que en bona mesura el problema de la coherència és el de la tria lèxica; una tria que el traductor haurà de dur a terme amb criteris d'informativitat, intencionalitat i situacionalitat, de caràcter intratextual.

⁷¹ A. Neubert i G. M. Shreve, *Translation as Text*, 100.

Si en el cas del text *Wie tragbar ist Dein Museum?* deixem de banda en aquest punt els problemes de tria lèxica relacionats amb la terminologia específica i que es resolen sobretot amb el criteri de la intertextualitat, la traducció del mateix títol ens proporciona un bon exemple de problema de tria lèxica:

(20a) *Wie tragbar ist Dein Museum?*⁷²

Al final de l'esborrany 1 trobem els següents apunts per al títol:⁷³

(20b) Pots portar el teu museu?

(20c) És portable el teu museu?

(20d) Fins a quin punt és portable el teu museu?

En la versió preliminar apareix finalment (20d), si bé l'autor suggereix «portàtil», una solució possible des del punt de vista de l'original. Ara bé, aquesta solució és rebutjada ja que, en català, no podem dir que una cosa és portàtil fins a un cert punt, sinó que és o no és portàtil.

També a l'hora d'observar els patrons de coherència d'un text podem parlar de punts de vista, o si es vol, novament de segments prefabricats de la LT que condicionen la tria del traductor:

(21a) (die Vorträge über das Museum) sind aber auch eine Grabbeigabe, bestimmt für einen "nicht menschlichen oder nicht lebenden Blick" (...).⁷⁴

⁷² Annex I, Original, 1.

⁷³ Annex II, Esborrany 1, 23-24.

⁷⁴ Annex I, Original, 5.

A l'esberrany 1 apareix la següent versió:

(21b) (els discursos sobre el museu) són a l'ensem però una ofrena funerària destinada a "una mirada no humana o no viva"(...).⁷⁵

que és substituïda a l'esberrany 2 per:

(21c) (...) són a l'ensem però una ofrena funerària destinada a "ulls no humans o no vius"(...).⁷⁶

En aquest cas, i per a la *stylistique comparée*, s'ha operat una modulació (canvi del pla conceptual) que podem justificar des de dos punts de vista: en primer lloc sembla que la llengua terminal prefereix en aquest cas el concret abans que l'abstracte; però sobretot es justifica perquè la solució triada no afecta a altres factors, com ara la informativitat.

En la mateixa línia d'allunyament del pla conceptual de l'original podem adduir encara un altre exemple:

(22a) (...) dann werden die Toten nicht mehr zu dem neuen Leben der Maskerade erweckt, dann werden sie durch das Rückerinnern nicht mehr zu Halb- oder Scheintoten.⁷⁷

(22b) (...) aleshores els morts no són desvetllats a una nova vida en forma de mascarada, no són convertits per la memòria en morts vivents.⁷⁸

⁷⁵ Annex II, Esberrany 1, 6.

⁷⁶ Annex II, Esberrany 2, 6.

⁷⁷ Annex I, Original, 3.

⁷⁸ Annex II, Versió definitiva, 4.

En el pla conceptual s'ha passat en aquest cas de les idees de [MIG MORT] i [MORT APARENT] a [VIU I MORT AL MATEIX TEMPS].

A través de l'estudi de la coherència textual en relació amb la traducció arribem a la conclusió que aquest factor planteja tres tipus de problemes: en primer lloc, cal que el traductor estableixi el sentit del text fins a un alt grau de concreció, en segon lloc cal que a través de la seva tria lèxica asseguri que proporciona al seu lector dades suficients perquè aquest estableixi les connexions desitjades entre la informació explícitament vehiculada pel text i la informació implícitament vehiculada, i en tercer lloc aquesta tria lèxica haurà de moure's normalment en els plans conceptuals propis de la cultura terminal, si no és que l'autor de l'original pretén establir connexions que podríem anomenar «sorprenents» per al seu propi lector. Els criteris per a la resolució d'aquests problemes són doncs, fonamentalment, la informativitat i la situacionalitat, en el sentit que el traductor, en la seva tria lèxica, es decantarà per elements de la LT previsibles per al receptor, la qual cosa comporta, però una estratègia inventiva respecte del text original.

6. Cohesió

Es pot definir la cohesió com la propietat per la qual hi ha uns lligams entre els elements de la cadena lineal del

text. El concepte de cohesió designa la funció de la sintaxi, però va més enllà de la mateixa sintaxi pel fet que inclou també relacions de caràcter semàntic, com la sinonímia, i ens indica que cadascun dels elements del text ens remet a altres elements.

La sintaxi de les llengües naturals ha desenvolupat patrons segons els quals els elements o unitats discretes s'articulen en relacions de dependència clarament marcades. Definirem aquests patrons com: la frase (una unitat que es compon d'un element principal i, com a mínim, d'un element que depèn d'aquest), la clàusula (una unitat constituïda per un nom o una frase nominal concertats amb un verb o frase verbal) i l'oració (una unitat formada per una clàusula independent com a mínim).

Hi ha un grup de mecanismes de la cohesió la funció dels quals és d'assegurar el contingut informatiu del text, de predeterminar en bona mesura la recepció, com són la recurrència o repetició d'elements, el paral·lelisme o repetició d'estructures amb altres elements i la paràfrasi o repetició d'un contingut amb altres mitjans.

Hi ha dos mecanismes que podríem anomenar de compromís entre la concisió i la claredat expositiva que són la substitució (anàfora i catàfora) i l'el·lipsi. Els elements més coneguts de la substitució són els pronoms, que co-refereixen amb altres elements. Hi ha, a més a més, altres elements de substitució com poden ser verbs de contingut molt general (en català «fer»), adverbis, noms, però també

altres elements com epítets o hiperònims. Podem definir l'el·lipsi com la repetició d'una estructura o contingut tot ometent alguns elements.

Altres mecanismes de la cohesió són el temps i l'aspecte verbals. Es pot pensar que en principi totes les llengües tenen recursos per a marcar, de manera més o menys clara, i per a resoldre ambigüitats, si el temps és passat, present o futur, si l'acció és durativa o puntual, relacions d'anterioritat, simultaneïtat i posterioritat o si l'acció és conclusa o no conclusa.

Un altre mecanisme de la cohesió és la connexió, en la qual De Beaugrande i Dressler⁷⁹ distingeixen quatre tipus de relacions entre els elements: addició, disjunció, contrast i subordinació (relacions de causalitat, temps, lloc, etc.).

Per últim, la perspectiva funcional de l'oració, la successió dels elements, així com l'entonació en el llenguatge oral, són els mecanismes que orienten el lector cap als elements de contingut informatiu més elevat. La norma general en aquest cas sembla ser que el grau d'informativitat s'incrementa cap al final de l'oració, ja que es tendeix a proporcionar informació prèvia al lector o oient. Tot i que De Beaugrande i Dressler no s'hi refereixen explícitament, toquem aquí la qüestió de la seqüència tema-remà, una qüestió que, per les seves característiques, constitueix el pont entre la cohesió i la coherència: tal

⁷⁹ Vegeu R. A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 77 segs.

com assenyala Castellà,⁸⁰ aquesta seqüència té a veure amb la coherència perquè tema i rema són relacions semàntiques que es manifesten en la superfície del text en unitats concretes, de la mateixa manera que la connexió es presenta en connectors concrets. Ara bé, d'altra banda, per tal com implica l'articulació dels conceptes o unitats informatives, té a veure amb la cohesió.

Així doncs, i resumint, es pot dir que els mecanismes de recurrència, paral·lelisme i paràfrasi tenen per funció excloure, per part del productor del text, la incertesa i la polèmica. La substitució i l'el·lipsi incrementen la concisió del text, segons la màxima que cal ser tant informatiu com calgui, però no més; els mecanismes de temps i aspecte verbal, i fins a cert punt la modalitat, tenen la funció d'indicar relacions entre situacions o esdeveniments del text o dintre d'aquests; la connexió ofereix marcadors per a les diverses relacions entre els elements, mentre que la perspectiva funcional i l'entonació assenyalen la interrelació entre les prioritats de la informativitat i la posició dels elements de l'oració.

No cal dir que els problemes i errors relacionats amb els marcadors de la cohesió, juntament amb els elements de la coherència, han estat els que han centrat en gran mesura la teoria de la traducció en tant que elements que poden ser descrits per la gramàtica contrastiva. Ara bé, en un enfocament textual la tasca del traductor serà d'analitzar

⁸⁰ J. M. Castellà, *De la frase al text*, 184.

aquests mecanismes de cohesió en el TO, determinar-ne la funció i saber crear cohesió en el seu TT, tot utilitzant els recursos i mecanismes de la llengua terminal, i tenint en compte que aquesta creació de cohesió és el resultat de les seves operacions textuais prèvies, de la determinació del seu PTT. Des de l'experiència traductora, i tal com hem posat de manifest amb els exemples anteriors, es pot dir que poques vegades resulten traduccions efectives del mer calc de patrons cohesius propis de la LO amb elements lingüístics de la LT. Dit d'altra manera, resulta evident que la cohesió del TT és governada pels patrons propis del sistema lingüístic de la LT. Si el traductor perd de vista aquest aspecte és dóna una interferència cohesiva, tal com assenyalen Neubert i Shreve:

«The translator should not subject L₂ readers to *cohesion interference*. This condition is caused by the intrusion of L₁ cohesion patterns into L₂ texts. It can also result from the translator's failure to appreciate the cohesion devices active in the L₁ text. These two sources of cohesion interference are not easily distinguished. Some L₁-specific cohesive ties must be «translated away», or they may emerge inappropriately in the L₂ text. Conversely, if L₁ cohesive devices are completely ignored (and the translator does not compensate by establishing an independent but parallel cohesion), the L₂ text may lose its semantic integrity.»⁸¹

Com ja hem advertit repetidament en aquest treball, aquesta sembla la qüestió per excel·lència de la teoria i de la pràctica de la traducció, una qüestió sobre la qual encara no s'ha dit la última paraula. Vegem si no allò que

⁸¹ A. Neubert i G. M. Shreve, *Translation as Text*, 104.

diu Baker sobre el tema, contradient allò que diuen Neubert i Shreve:

«Whether a translation conforms to the source-text patterns of cohesion or tries to approximate to target-laguage patterns will depend in the final analysis on the purpose of the translation and the amount of freedom the translator feels entitled to in rechunking information and/or altering signals of relations between chunks. Whatever the translator decides to do, every option will have its advantages and disadvantages. Following source-language norms may involve minimal change in overall meaning (other factors excluded). On the other hand, noticeable deviation from the typical target-language patterns of chunking information and signalling relations is likely to result in the sort of text that can easily be identified as a translation because it sounds 'foreign'.»⁸²

Des del nostre punt de vista, i d'acord amb la idea que dels set factors de la textualitat els que realment estan lligats a les llengües naturals són la cohesió i la coherència, no es pot plantejar la qüestió en termes de la llibertat del traductor o en termes del sentit general del TO. Més aviat pensariem que és el contravenir els patrons de cohesió de la LT allò que pot afectar la informativitat del text, com veurem a través dels següents exemples:

(23a) Selbst als grenzenloses, universales und darum imaginäres Museum; selbst als Ruine, die heimgesucht wird von dem Gespenst einer unterschiedslosen Ausstelbarkeit; selbst als geteilter oder nicht mehr fest umgrenzter Ort, an dem die Schwierigkeiten oder gar die Unmöglichkeit eines verbindenden Gedächtnisses ausgestellt

⁸² M. Baker, *In other Words*, 201-2.

werden, zeitigt jenes, was den Namen eines Museums trägt, die Wirkung einer Konzentration.⁸³

(23b) Fins i tot si és un museu il·limitat i universal, i per tant imaginari; fins i tot si és una ruïna habitada pel fantasma de la uniformització expositiva; fins i tot si és un espai dividit o no clarament delimitat, on es posa de manifest la dificultat o àdhuc la impossibilitat d'una memòria col·lectiva; allò que porta el nom de museu és el resultat d'una concentració.⁸⁴

La versió del primer esborrany segueix encara el patró de seqüència tema-remà de l'original, si bé hem de fer notar que varia el tipus de relació entre els elements: de la comparació en l'original a condicional a la traducció; ara bé per tractar-se d'un text per a ser llegit, la informació «tarda massa a arribar», motiu pel qual s'opta per la següent versió:

(23c) Allò que anomenem museu és el resultat d'una concentració, fins i tot si és un museu il·limitat i universal, i per tant imaginari; fins i tot si és una ruïna habitada pel fantasma de la uniformització expositiva; fins i tot si és un espai dividit o no clarament delimitat, on es posa

⁸³ Annex I, Original, 2.

⁸⁴ Annex II, Esborrany 1, 1.

de manifest la dificultat o àdhuc la impossibilitat d'una memòria col·lectiva.⁸⁵

La idea que presideix aquesta decisió és que en el discurs oral, que és la forma originària de presentació del text que comentem, l'entonació i el ritme porten l'atenció de l'oient cap als elements més significatius de cada passatge; l'absència dels factors orals en la traducció (per a ser llegida) condiciona, doncs, la decisió en aquest cas.

En el següent exemple tenim de nou una mostra de la importància de l'entonació marcada a través de la puntuació:

(24a) So bezeichnet das imaginäre Museum die Verfügbarkeit des Ganzen, die Möglichkeit, die keine Möglichkeit bleibt, weil sie jederzeit und an jedem Ort sich verwirklichen läßt.⁸⁶

En el primer esborrany, no queda reflectit el pas del discurs oral al discurs escrit i se segueix el patró de puntuació de l'original:

(24b) Així, el museu imaginari serveix per a denominar la disponibilitat del tot, la disponibilitat que roman pura disponibilitat, perquè es pot realitzar en tot moment i en tot lloc.⁸⁷

no així, però, en la versió preliminar:

(24c) Així, el museu imaginari serveix per a denominar la disponibilitat del tot, la disponibilitat que

⁸⁵ Annex II, Esborrany 2, 1.

⁸⁶ Annex I, Original, 18.

⁸⁷ Annex II, Esborrany 1, 21.

roman pura disponibilitat perquè es pot realitzar en tot moment i en tot lloc.⁸⁸

Mitjançant els dos darrers exemples volem mostrar el procés de revisió en tant que acostament als patrons de cohesió de la llengua terminal:

(25a) Er möchte die natürliche Einstellung zum Werk deutlich machen, die grobe und äußerliche Ansicht", an der sich viele stoßen, die Vorstellungswelt, in der sich "die Putzfrau im Museum" bewegen mag, die an das Ding Kunstwerk nicht stoßen darf und die angeblich das Dinghafte am Werk anders nicht versteht.⁸⁹

En la versió preliminar encara hi ha una certa influència dels patrons del T0:

(25b) (...) amb la intenció de posar de manifest l'actitud natural enfront de l'obra d'art, "la contemplació tosca i superficial" que molts consideren ofensiva, el món de representacions mentals en el qual es pot moure "la dona de fer feines" dins del museu, que no pot tocar l'objecte obra d'art i de la qual se suposa que no entén d'altra manera el caràcter d'objecte de l'obra.⁹⁰

En la versió definitiva, es recorre a la repetició per tal d'incrementar la informativitat del passatge:

⁸⁸ Annex II, Versió preliminar, 21.

⁸⁹ Annex I, Original, 9.

⁹⁰ Annex II, Versió preliminar, 11.

(25c) La intenció és de posar de manifest l'actitud natural enfront de l'obra d'art, "la contemplació tosca i superficial" que molts consideren ofensiva, el món de nocions en el qual es pot moure dins del museu "la dona de fer feines" que no pot tocar la cosa anomenada obra d'art, la dona de fer feines de la qual se suposa que no entén d'altra manera el caràcter de cosa de l'obra.⁹¹

Hem vist un exemple de modulació en relació amb la coherència, ara en veurem un en relació amb la cohesió:

(26a) Sie markiert einmal einen Zug in dem Kampf des Museums und in dem Kampf gegen das Museum ("seuls contre tant d'art"); sie markiert einen Zug in dem Kampf, dem uns das Museum ausliefert, das selber ein Kampf des Ausgestellten auf Leben und Tod ist; sie markiert einen Zug in dem Kampf, den der moderne Mensch gegen ein "überwältigendes und erdrückendes Erbe" kämpft; sie markiert einen Zug in dem Kampf, den eine Tradition zeitigt, die sich verselbständigt, weil sie die Anhäufung eines maßlosen und folglich nutzlosen Kapitals bewirkt; sie markiert einen Zug in dem Kampf, der in dem "großartigen Chaos" des Museums geführt und der auf den bewegten und lebendigen Straßen außerhalb des Museums fortgeführt wird: die Grenzen zwischen Innen und Außen, zwischen Museum und Gebäude und

⁹¹ Annex II, Versió definitiva, 11.

den Straßen der Stadt werden durchlässig. Dann aber markiert Valéry's furchtbare Aufrichtigkeit auch einen Nullpunkt: (...).⁹²

(26b) Aquest poder marca una jugada en l'enfrontament del museu i contra el museu ("seuls contre tant d'art"); marca una jugada en l'enfrontament al qual ens lliura el museu, que és ell mateix una lluita a vida o mort dels objectes exposats; marca una jugada en l'enfrontament que l'home modern lliura contra una "herència imponent i opressora"; marca una jugada en l'enfrontament que posa de manifest una tradició que s'independitza perquè té com efecte "l'acumulació d'un capital immens i per tant inútil"; marca una jugada en l'enfrontament que s'inicia en el "caos magnífic" del museu i que continua en el moviment i la vida dels carrers fora del museu: els límits entre interior i exterior, entre el museu com edifici i els carrers de la ciutat, es fan permeables. Després, però, la terrible sinceritat de Valéry marca també un punt zero:(...).⁹³

Els subratllats einmal i dann marquen la cohesió d'un fragment relativament llarg, una cohesió que en la versió preliminar es tracta de reproduir, sense gaire èxit amb una i després, ja que en aquest cas, la cohesió és merament

⁹² Annex I, Original, 14-5.

⁹³ Annex I, Versió preliminar, 17.

formal: el subratllat. En canvi en la versió definitiva s'opta per la solució següent, de caire inventiu:

(26c) Aquest poder marca en primer lloc una jugada en l'enfrontament del museu i contra el museu ("seuls contre tant d'art"); marca una jugada en l'enfrontament al qual ens lliura el museu, que és ell mateix una lluita a vida o mort dels objectes exposats; marca una jugada en l'enfrontament que l'home modern lliura contra una "herència imponent i opressora"; marca una jugada en l'enfrontament que posa de manifest una tradició que s'independitza perquè té com efecte "l'acumulació d'un capital immens i per tant inútil"; marca una jugada en l'enfrontament que s'inicia en el "caos magnífic" del museu i que continua en el moviment i la vida dels carrers fora del museu: els límits entre interior i exterior, entre el museu com edifici i els carrers de la ciutat, es fan permeables. En segon lloc, però, la terrible sinceritat de Valéry marca també un punt zero:(...).⁹⁴

Amb aquest i tots els anteriors exemples hem tractat de posar de manifest que els factors de la textualitat es poden entendre en la traducció com a paràmetres de definició de problemes i com a criteris interrelacionals de solució d'aquests problemes, un cop que el traductor ha definit el

⁹⁴ Annex I, Versió definitiva, 17.

seu objectiu (assimilació o estranyament del TT) i la seva estratègia (imitativa o inventiva).

En el nostre cas, i després de definir com objectiu l'assimilació del TT a la cultura terminal hem aplicat criteris derivats d'una estratègia inventiva en la resolució d'aquests problemes.

Igual que en el cas del procés de la traducció renunciem a la presentació dels problemes i criteris de solució, per exemple en forma de graella, perquè entenem que els nostres exemples no exhaureixen totes les possibilitats de combinació, i perquè com tantes vegades en el cas de la traducció hem de dir que aquesta relació no es planteja en termes alternatius, sinó graduals. Això vol dir que en un altre tipus de text aquesta relació serà diferent, ja que la variació d'un dels elements de la relació comporta necessàriament una variació de les interrelacions d'aquests elements.

V. Problemes de traducció i errors de traducció

1. Problemes de traducció i criteris de solució

En el capítol II d'aquest treball ens hem fixat en primer lloc en les aproximacions deductives al concepte de problema de traducció i hem conclòs que els paràmetres lèxico-sintàctic i semàntic són insuficients per a donar compte dels problemes de traducció. També hem mostrat que resulta desmentida per la pràctica la seqüència segons la qual una discrepància interlingual dóna lloc a un problema, que al seu torn constitueix una font d'errors.

Igualment hem assenyalat els dubtes que susciten les definicions de problema de traducció derivades de les aproximacions inductives sense un suport teòric, per tal com corren el perill de caure en l'anècdota o en la confusió entre allò que són problemes objectivables i generalitzables i dificultats individuals i aleatòries.

Per a nosaltres la definició d'allò que és un problema de traducció s'ha de derivar d'una banda de la unitat de traducció, el text, i de la interrelació dels seus factors, i de l'altra del procés de la traducció i de la interrelació dels seus factors tal com els hem explicat en els capítols anteriors.

Així doncs, en la nostra definició els problemes de traducció són els obstacles que resulten de la comparació d'un sistema actual (el TO) amb un sistema virtual (la LT)

per a la constitució d'un segon sistema actual (el TT) a partir d'un segon sistema virtual (el PTT) i que fan que el traductor hagi d'aplicar criteris específics derivats d'una estratègia. Tal com hem apuntat més amunt, els problemes de traducció tenen un doble vessant.

Els problemes de traducció són problemes textuais en el sentit que es manifesten en la superfície del text, és a dir, es manifesten sobretot en tant que problemes que tenen a veure amb la re-constitució de significats (que el traductor extrau del TO) a través de l'ordenació del material lèxic de la LT, i per tant tenen a veure també amb la producció de patrons de coherència i cohesió propis per al TT sobre la base dels patrons de coherència i cohesió d'un TO. Ara bé, el traductor no pot oblidar que el TT entra a formar part d'una nova constel·lació comunicativa, ja que va destinat a una comunitat lingüística diferent de la del TO. Posat que, com hem assenyalat més amunt, les diferents comunitats lingüístiques codifiquen la informació de maneres diferents a partir de factors que no apareixen en la superfície del text, com ara factors d'informativitat, situacionalitat, etc., els problemes de traducció tenen a veure també amb aquests factors que hem anomenat pragmàtics i semiòtics.

Els problemes de traducció són inter-textuals, no inter-linguals en el sentit que es manifesten en tant que «desviacions» d'un text original concret (entenent aquí desviació en el sentit més col·loquial i ampli del terme),

tot i que, o precisament perquè, en traducció la «desviació» és intrínseca a la transferència, i per tant és especialment difícil caracteritzar aquesta desviació.

Els problemes de traducció són problemes del traductor en tant que poden ser objectius o subjectius. Aquí hem d'aclarir que l'aplicació dels termes objectiu i subjectiu no coincideix exactament amb la classificació de Nord, tal com l'hem sintetitzada en el capítol II. En primer lloc, i com passa moltes vegades en la traducció, no es tracta per a nosaltres d'una alternativa: un problema no és objectiu o subjectiu, sinó més aviat subjectiu o més aviat objectiu. En una primera aproximació diríem que els problemes objectius vénen donats per les dades textuais en general, per factors «externs» al traductor. Aquí coincidiríem en part amb la teoria tradicional i diríem que alguns problemes d'informativitat poden derivar-se de la manca d'un concepte de la cultura original en la cultura terminal, o que alguns problemes de coherència poden derivar-se del fet que les diferents cultures segmenten la realitat de maneres diferents. Els problemes subjectius, per la seva banda, serien deguts al «gust» personal del traductor. Som conscients del perill que implica introduir el factor personal en una teoria que es pretengui objectiva, però pensem que aquest és un factor del qual no es pot prescindir, a no ser que es vulgui ignorar l'«individu» traductor. És clar d'altra banda, que pel que fa al gust del traductor es pot discutir fins a quin punt és individual o

condicionat per la seva cultura, és a dir, fins a quin punt aquest gust és subjectiu o intersubjectiu.

El següent exemple ens ajudarà a explicar aquest component individual i, en certa manera arbitrari o aleatori del gust:

(27a) (...) richtet er für ihn und für die Mädchen dieses kleine Museum ein, ein Ersatz für das Spielzeug.¹

En les versions successives apareixen les possibilitats «substitut de les joguines» i «que ha de substituir les joguines»² fins que en la versió preliminar l'opció definitiva és:

(27b) (...) crea per a ell i per a les nenes aquest petit museu que ha d'ocupar el lloc de les joguines.³

No cal dir que des del punt de vista de la informativitat o de l'acceptabilitat, és a dir, en termes «objectius», les diverses opcions són igualment vàlides; la decisió final es justifica doncs, únicament, des de l'òptica del gust personal. D'altra banda també es pot pensar que el gust es forma o es desenvolupa amb l'experiència, de manera que es pot arribar a pensar que hi ha un gust més o menys expert, de la mateixa manera que hi ha una opinió més o menys experta.

¹ Annex I, Original, 1.

² Vegeu Annex II, Esborrany 1, 1; Esborrany 2, 1.

³ Annex II, Versió preliminar, 1.

D'altra banda, els problemes de traducció tenen a veure amb el procés de la traducció i amb la interrelació dels seus factors en la mesura en què a partir d'aquests factors el traductor determina el seu objectiu (assimilació o estranyament) i la seva estratègia (inventiva o imitativa). Si sembla clar que la resolució efectiva d'un problema es produeix en el moment de la formulació del missatge, també sembla clar que prèviament, amb les operacions de comparació que condueixen a la determinació del seu PTT, el traductor ha detectat els seus problemes i ha establert els seus criteris de solució. És a dir, tot i que no podem excloure que en la realitat es detecti en el moment de la producció un problema imprevist, sembla que és en la fase de la recepció quan el traductor ha de determinar els problemes que planteja la constitució del seu TT, especialment els problemes de caràcter paratextual i semiòtic, altrament corre el perill d'haver de modificar el seu PTT constantment i sobre la marxa. Això comporta una modificació de l'objectiu i de l'estratègia, i per consegüent dels criteris de solució de problemes. No cal dir que aquests canvis d'estratègia, si es produeixen, tenen conseqüències cap endavant, per a la part del text que s'ha de traduir i cap endarrere, per a la part del text que ja s'ha traduït.

Resumint els resultats del nostre estudi, la identificació dels problemes comporta la realització de les següents operacions per part del traductor:

- avaluar les dades formals, situacionals i de contingut del TO per tal de situar-lo en la seva tradició com a gènere o tipus de text; avaluar la tradició que governa aquest gènere en tant que traducció, així com la tradició del gènere en la cultura terminal (intertextualitat);
- avaluar la constel·lació de coneixements explícits, implícits i inferibles vehiculats pel TO en relació amb el receptor del TO i amb el receptor del TT (situacionalitat);
- avaluar la intenció de l'autor tal com ha estat actualitzada i, en relació amb els restants factors de l'entorn de la traducció, establir la pròpia intenció i actualitzar-la de tal manera que pugui ser acceptada pel receptor del TT (intencionalitat i acceptabilitat);
- avaluar la càrrega informativa del TO en relació amb el receptor original i amb el receptor del TT, per tal de suplir mancances d'informació evitar-ne l'excés (informativitat);
- establir el sentit del text; realitzar una tria lèxica adequada als altres factors i que garanteixi la comprensió del seu receptor, a partir de patrons de coherència de la LT;
- establir el valor dels patrons de cohesió del TO i crear cohesió en el TT amb els mecanismes de la LT.

Volem remarcar una vegada més que la nostra caracterització dels problemes parteix de l'assumpció que la intenció del traductor, com la de tot emissor per norma

general, és de produir un text que compleixi els requisits de la comunicació. En aquest procés, necessàriament, allò que és (o no és) un text depèn de criteris que més amunt hem caracteritzat com intersubjectius.

En relació amb aquest tema volem remarcar també que en el nostre estudi dels problemes de traducció no hem inclòs l'objectiu de l'avaluació o criteris sobre la qualitat de les traduccions més que de manera molt indirecta. No podem ni volem excloure la possibilitat que, posteriorment, la crítica de la traducció pugui decidir si, efectivament, la jerarquització dels problemes per part del traductor ha estat mantinguda de manera conseqüent, i si ha estat conseqüent el manteniment de l'objectiu o l'aplicació de l'estratègia corresponent.

Pel que fa a la utilització dels factors de la textualitat com a criteris de solució dels problemes, pensem que d'una banda dóna compte del caràcter interrelacional d'aquests factors i de l'altra permet d'obtenir solucions homogènies per a tot el text.

2. Errors de traducció

En aquest treball ens hem referit diverses vegades a la necessitat de trencar la seqüència que uneix les discrepàncies lèxico-sintàctiques interlinguals amb els problemes de traducció i els errors. Un cop establerta la nostra noció de problema de traducció estem en situació

d'explicar la línia de pensament que hem qüestionat en els diferents corrents de la pedagogia de la traducció: pel fet que se situen en un marc pedagògic, parteixen de textos traduïts per principiants i es fixen en els errors que apareixen en la superfície del text en tant que errors que afecten a les unitats discretes, tot fent abstracció del procés de constitució d'aquest text i per tant dels errors procedimentals; com que aquests errors (es diu) es donen amb major freqüència en els casos de discrepàncies morfosintàctiques i lèxiques entre el parell de llengües,⁴ arriben a la conclusió que les discrepàncies interlinguals constitueixen problemes de traducció per se perquè són la causa dels errors.

Ara bé, en una aproximació operacional diríem que la traducció d'un text planteja problemes relacionats amb la constitució de la cohesió i de la coherència del TT, entre d'altres factors, uns problemes per als quals el traductor competent troba normalment solucions des del seu projecte de TT, mentre que en el traductor natural poden induir a error. D'aquesta manera, i a grans trets, podem definir els errors de traducció com a conseqüència de defectes de procediment per part del traductor. Dit d'una altra manera, si en el capítol III hem caracteritzat la producció textual del traductor per la integració de procediments de transferència

⁴ Entre d'altres coses perquè el traductor natural o principiant treballa amb un diccionari d'equivalències relativament fix, pel fet que normalment parteix del supòsit que a un terme A (LO) correspon el terme B (LT).

de patrons textuais i de resolució de problemes, la presència d'errors implica la no realització de les operacions de transferència necessàries, la qual cosa ens porta a definir els errors de traducció com interferències textuais.

Arribats en aquest punt estem en situació, doncs, de distingir allò que són mancances en la realització de les operacions de transferència d'allò que constitueixen els problemes de traducció.

Considerem els següents exemples:

(28a) Pedro Huarte ist Spanier, 73 Jahre alt und seit 35 Jahren in Deutschland. Er kam als Gastarbeiter und blieb, auch als er in Rente ging.

Er ist einer von über 400 000 Gastarbeitern der ersten Generation(...).⁵

(28b) Pedro Huarte es español, tiene 73 años y desde hace 35 *años vive en Alemania. *Él llegó como emigrante y se quedó *e incluso percibió una pensión.

*Él es uno de los 400 000 trabajadores extranjeros de la primera generación(...)

Allò que ens interessa destacar d'aquesta versió és que el traductor no s'adona que l'alemany i el castellà tenen diferents patrons de cohesió: el castellà elideix el

⁵ Vegeu el text complet a l'apèndix: *Sie sind Fremde, überall.*

subjecte quan és el mateix de l'oració anterior, mentre que en aquesta versió es troba explícit; en canvi el traductor repeteix *años* quan la segona vegada es podria deduir la presència del mot pel context.

(28c) *Vino como trabajador (?) invitado y se quedó, *incluso cuando *fue en pensión.*

Tampoc en aquest cas el traductor no s'adona que el calc o interferència de l'estructura lèxica de l'original el porta a una expressió sense sentit, i a més a més gramaticalment incorrecta, en castellà (el verb de moviment *ir* associat a la preposició *en*). Amb tot, segurament a cap parlant mínimament competent de l'alemany no se li acudiria pensar que la traducció d'una expressió com *in Rente gehen* (jubilar-se) pugui constituir un problema de traducció. Més difícil però és adonar-se de la contraposició dels conceptes de [TREBALL] (*Gastarbeiter*) i [NO TREBALL] o [JUBILACIO] (*Rente*), senyalitzada per *auch*, que moltes vegades s'utilitza efectivament amb funció copulativa. D'altra banda, en l'eufemisme *Gastarbeiter* es condensa el fenomen social del reclutament per part de les autoritats alemanyes de treballadors italians, portuguesos i espanyols principalment, durant la dècada dels anys seixanta. Tot i que més avall en el text es dona compte del caràcter eufemístic del terme, l'expressió *trabajador invitado* al principi del text traduït segurament provocarà confusió en el lector.

Aquests darrers exemples ens porten a plantejar-nos una qüestió que ens sembla crucial i que relacionem amb allò que en la introducció hem denominat força hipnòtica del text original: ¿com és que en la producció d'un text un traductor pot cometre errors com els dels exemples anteriors, o d'altres que tots hem pogut constatar llegint traduccions, errors o incorreccions que el productor segurament no cometria si no estigués traduïnt? ¿Com podem explicar aquestes interferències del text original en el text terminal? En la nostra hipòtesi aquesta mena d'errors s'expliquen per dos factors: certament, hi ha una manca d'interconnexions entre els codis, interconnexions que s'adquireixen amb l'experiència; però hi ha també el defecte en els procediments de recepció i producció textuals que hem assenyalat més amunt. En aquest cas podem parlar d'interferències del TO en el TT, per tant d'interferències en la producció del TT. Si tractem ara d'explicar l'actuació del traductor de l'exemple (2) en el capítol II, la presència d'un adjectiu compost i poc freqüent com *tunnelnah* l'obliga a arribar al nivell de l'abstracció i a recórrer el camí invers en la producció del seu text; en canvi, un adjectiu en grau comparatiu, *billiger*, no sembla plantejar problemes per al traductor no expert i la seva traducció superficial dóna lloc a un fals sentit.⁶ En aquest cas podem pensar que en l'operació de comprensió del TO es dóna una interferència de la llengua terminal que, a més, dóna lloc

⁶ Vegeu més amunt, p. 43-4.

a una confusió entre el grau comparatiu i superlatiu de l'adjectiu. En la nostra hipòtesi, doncs, contemplem dues classes d'interferència: la de patrons de la llengua terminal (materna del traductor, en aquests casos) en la recepció del text original i la de patrons de la llengua original en la producció del text terminal. En aquesta hipòtesi, a més a més, aquestes interferències es donen, per norma general, en el «traductor natural» o principiant, no en el traductor competent, que ha après a evitar-les. Remarquem a més a més que, tal com palesen alguns dels exemples, les interferències es donen moltes vegades, paradoxalment, per l'aparent coincidència, més que no pas per la divergència, d'estructures lèxiques o sintàctiques del parell de llengües, un aspecte al qual no concedeixen prou atenció les aproximacions contrastives.

Fins aquí hem contemplat les interferències des de l'angle de la coherència i de la cohesió del TT. En el següent exemple volem exemplificar un error que podem relacionar amb la informativitat i amb la intertextualitat:

(29a) Ein Zimmer im Studentenwohnheim kostet dagegen in den alten Bundesländern durchschnittlich nur 238 Mark, in den neuen sogar nur 116 Mark.⁷

(29b) En cambio, una habitación en una residencia de estudiantes cuesta en *los antiguos *länder* sólo

⁷ Vegeu a l'apèndix el text complet: *Studentische Wohnungsnot*.

238 marcos, mientras que en *los nuevos sólo
cuesta 116 marcos.

Es pot pensar que les expressions *antiguos länder* i *nuevos länder* poden resultar poc entenedores per al lector del TT poc coneixedor de la història recent d'Alemanya, a part que les designacions més freqüents, per exemple a la premsa espanyola, són *Alemania occidental* i *Alemania oriental*. La causa de l'error s'hauria de buscar probablement més aviat en la manca de coneixements històrics que no pas lingüístics.

Com ja havien observat Krings i Nord des de perspectives diferents, els errors són difícilment generalitzables per tal com, efectivament, poden ser deguts a mancances en els coneixements lingüístics i temàtics del traductor, però també a mancances en els procediments de transferència i de resolució de problemes.

Els exemples que hem comentat més amunt ens porten a un altre aspecte en el qual no entrarem, ja que escapa als límits d'aquest treball: des del punt de vista de la pedagogia és molt important esbrinar la causa dels errors de traducció, tot i que es tracta d'una qüestió molt complexa, ja que els errors es manifesten en la superfície del text i per tant poden ser fàcilment atribuïbles a mancances lingüístiques, oblidant mancances d'altres coneixements, o defectes de mètode de treball, i d'altra banda és molt difícil seguir el procés mental que ha conduït a l'error.

No cal dir que no tots els errors tenen la mateixa gravetat, tant des d'un punt de vista purament comunicatiu, com des d'un punt de vista pedagògic. La qualificació d'un error com greu o no greu, és una tasca que entra en el camp de la pedagogia i en la qual no ens detindrem aquí. Només apuntarem que pot dependre de l'estadi en el qual es trobi l'alumne, de la repercussió de l'error en la comunicació o dels objectius d'aprenentatge que s'hagin establert.

VI. La traducció com a procés de presa de decisions

Els conceptes de problema, objectiu i estratègia ens obren la possibilitat de contemplar el procés de la traducció també com un procés de presa de decisions. Un procés que J. Levý caracteritza com:

«A series of a certain number of consecutive situations - moves, as in a game - situations imposing on the translator the necessity of choosing among a certain (and very often exactly definable) number of alternatives.»¹

Segons l'autor, com a factors de la presa de decisions tindriem la definició del problema en termes abstractes (*situation*) i les possibles solucions (*paradigm*). La selecció d'una solució no és aleatòria, sinó que depèn del context, i fa notar que la tria és més fàcil com més petit és el nombre d'opcions, o si està restringida pel context. No cal dir que en el concepte de J. Levý la tria feta en un punt condiona les tries subsegüents, i que les opcions del paradigma no són «completament equivalents», sinó que es poden ordenar segons diferents criteris. El procés de decisió és governat per «instruccions de selecció» en un procés seqüencial d'eliminació, fins que el traductor pren la seva decisió. El principi que governa aquesta selecció és l'«estratègia minimax»² (màxim efecte amb un mínim

¹ J. Levý, «Translation as a Decision Process». A: *To Honor Roman Jakobson: Essays on the Occasion of his Seventieth Birthday*. Vol II (La Haia, París: Mouton, 1967) 1171.

² *Ibid.*, 1179.

d'esforç). Dels exemples que addueix l'autor es desprèn que parteix de dos supòsits: que la selecció es fa en el pla lèxic i que totes les solucions del paradigma es presenten al traductor simultàniament. Si, certament, el procés de la traducció constitueix de fet un procés de presa de decisions, hem vist en els capítols anteriors la necessitat d'estendre el marc a l'àmbit del text i de la interrelació dels seus factors. D'altra banda, i com veurem més avall, sembla que el traductor arriba a les seves decisions per mètodes de tempteig, no tant per selecció entre una sèrie d'opcions que es presenten simultàniament.

No sabríem dir si J. Levý és el primer a referir-se al principi general de selecció del traductor amb el terme d'estratègia, però sí que podem dir que en l'actualitat aquest terme s'ha generalitzat en la bibliografia especialitzada, relacionat amb la solució de problemes de traducció, si bé no entès precisament com a principi general, sinó més aviat com a operació o conjunt d'operacions, és a dir, com a coneixement operatiu per oposició a coneixement epistèmic.

1. Coneixement epistèmic i coneixement operatiu

Vinculada amb la noció de problema tenim necessàriament la noció dels procediments o coneixements necessaris per a

la seva resolució. Sembla que va ser G. Ryle³ qui primer va distingir entre dos tipus de coneixement que ell anomena *knowing how* i *knowing that*.

A través de l'exemple del joc d'escacs, Ryle explica les dues possibles vies per a adquirir una habilitat: l'aprenentatge teòric de les regles (*knowing that* o coneixement epistèmic) i l'aprenentatge a través de la pràctica o l'experiència (*knowing how* o coneixement operatiu) i destaca que en l'aprenentatge pràctic la teoria hi té un paper mínim:

«We learn *how* by practice, schooled indeed by criticism and example, but often quite unaided by any lessons in the theory».⁴

Això no vol dir però que l'aplicació de regles o pautes de conducta adquirides a través de la pràctica sigui un comportament automàtic, un hàbit. Ryle distingeix entre hàbits i habilitats intel·ligents:

«It is of the essence of merely habitual practices that one performance is a replica of its predecessors. It is of the essence of intelligent practices that one performance is modified by its predecessors. The agent is still learning».⁵

Si apliquem aquestes afirmacions al camp de la traducció, arribem a la conclusió que els coneixements epistèmics són els coneixements que en el capítol anterior hem denominat lingüístics i temàtics: és a dir, el domini

³ G. Ryle, *The Concept of Mind* (Chicago: The University of Chicago Press, 1949).

⁴ *Ibid.*, 42.

⁵ *Ibid.*

del parell de llengües en qüestió, un «diccionari», bàsic si més no, d'equivalències, el coneixement del món o de la matèria, coneixements culturals, etc.; en suma, el coneixement del bilingüe i del traductor natural o el de l'especialista en una matèria. Els coneixements operatius, que en el capítol anterior hem denominat dels procediments de transferència, serien els coneixements que permetrien aplicar els coneixements epistèmics de manera consegüent per a assolir l'objectiu marcat. Cal remarcar també que el saber epistèmic i el saber operatiu es troben en una relació de reciprocitat: és el saber epistèmic el que permet que l'individu apliqui el seu saber operatiu, però és el saber operatiu el que permet que l'individu apliqui el seu saber epistèmic, una hipòtesi filosòfica que en certa manera és corroborada per la teoria de les xarxes interconnectades de Bouton.

Si ens atenen a la terminologia desenvolupada per la psicologia actual trobem dos tipus de plans, dos tipus d'aplicació del coneixement operatiu en la resolució de problemes: algorismes i heurística.⁶ La diferència entre ambdós rau en el fet que els primers garanteixen la solució del problema. En efecte, un algorisme és un conjunt de regles que, si se segueixen, generen automàticament la solució correcta. L'heurística pot ser definida com una pràctica de tempteig; és un procediment de busca, normalment

⁶ Vegeu W. Kintsch, *Memory and Cognition*, 427 segs.

basat en l'experiència prèvia, i on té un paper important la intuïció.

No cal dir que en la traducció podem parlar de consens en el fet que en la solució de problemes, sigui quina sigui la definició d'aquesta noció, el traductor no pot aplicar algoritmes, sinó que ha de recórrer a mètodes heurístics. Són precisament aquests procediments de busca de solucions allò que en la bibliografia s'anomena estratègies, si bé les diverses definicions contenen importants matisos diferencials.

2. Estratègia i estratègies

En l'àmbit de la teoria funcional alemanya el concepte d'estratègies de traducció va imposar-se de la mà de Hönig i Kußmaul, amb el llibre titulat precisament *Strategie der Übersetzung*, on els autors defineixen les estratègies del traductor com a «procediments conduents a la solució òptima d'un problema de traducció».⁷ En un altre lloc donaven compte del caràcter seqüencial del procés de resolució de problemes:

«Er [el traductor] nimmt den AS-Text zur Kenntnis und bezieht ihn auf seine Situation als Übersetzer. Er präzisiert den Übersetzungsauftrag und legt die kommunikative Funktion des ZS-Textes fest, wobei er sich an den pragmatischen Erwartungen seiner Adressaten orientiert. Aus dieser kommunikativen Funktion leitet er den notwendigen Grad der Differenzierung ab, indem er

⁷ Traduïm de H. G. Hönig i P. Kußmaul, *Strategie der Übersetzung*, 13.

die relevante Grenze zwischen Verbalisierung und soziokulturellem Situationshintergrund im AS-Text bestimmt, und dann als Sender des ZS-Textes auf dem Hintergrund der soziokulturellen Situation seiner Adressaten den notwendigen Grad der Differenzierung seiner Verbalisierung festlegt.»⁸

Del fragment citat es desprèn que els autors deriven el principi general de qualsevol traducció en primer lloc de les dades socioculturals del T0 i del TT, i en segon lloc de la intenció de produir un TT comunicatiu per al seu receptor. Anomenen aquest principi global «grau de diferenciació». Tal com assenyala Lörscher⁹ aquest concepte d'estratègia és, paradoxalment, prescriptiu per naturalesa, ja que els autors tracten de proporcionar als estudiants directrius per a produir el tipus de traducció que consideren òptim.

D'acord amb el seu propòsit de defugir un concepte normatiu d'estratègia, Lörscher la defineix com:

«A potentially conscious procedure for the solution of a problem which an individual is faced with when translating a text segment from one language into another.»¹⁰

Aquesta definició ha de ser situada en el marc de l'estudi sobre protocols d'estudiants, i l'autor remarca que determina les estratègies a partir de les declaracions dels seus subjectes, no com a dades apriorístiques de l'analista.

⁸ H. G. Hönig i P. Kußmaul, *Strategie der Übersetzung*, 58.

⁹ W. Lörscher, *Translation Performance*, 72.

¹⁰ *Ibid.*, 76.

D'aquesta manera arriba a un total de 399 estratègies de traducció!¹¹

Hem de referir-nos també molt breument als tipus d'estratègia que Neubert deriva de l'aplicació del que anomena model «psicolingüístic» de la traducció. Segons aquest model, en la ment del traductor alternen no més de sis operacions mentals per a la resolució d'un problema:

«(...) (1) problem identification, (2) comprehension, (3) retrieval, (4) monitoring, (5) problem reduction, and (6) decision taking. In relation to the seriousness of the translation problem to be tackled the mental path traversed by the translator tends to be shorter or more involved. Straight runs from (1) via (2) to (6) alternate with multi-phase ones where several loops via (3) and (4) trigger off a kind of shunting mechanism that tries to solve a tough problem consecutively in a couple of alternative ways. Eventually, step (5) may have to be accessed in order to get around the original problem, which apparently did not lend itself to a straightforward handling by step (6).»¹²

Per a nosaltres, el sol fet de suposar que el reconeixement del problema precedeix la comprensió, indica que, sota la influència dels estudis psicolingüístics, l'autor pensa sobretot en problemes de comprensió lingüística, no pròpiament en problemes de traducció en el sentit que els hem identificat en aquest treball. Estem d'acord però que són necessàriament diferents els procediments aplicats a la resolució de problemes complexos

¹¹ Vegeu W. Lörcher, *Translation Performance*, 228.

¹² A. Neubert, «Models of Translation». A: *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies: Selected Papers of the TRANSIF Seminar, Savonlinna 1988*, ed. per S. Tirkkonen-Condit (Tübingen: Gunter Narr, 1988. *Language in Performance*, 5) 25.

que els aplicats a problemes senzills, i des del punt de vista de la competència del traductor posaríem èmfasi en la fase d'identificació del problema.

Wilss descriu així els procediments heurístics de solució de problemes:¹³ (i) es basen en el principi d'assaig i error: quan la via triada no porta a l'objectiu desitjat, el subjecte en tria una altra tantes vegades com calgui fins que assoleix el seu fi o fins que arriba a la conclusió, subjectiva o objectiva, que el problema no té solució; (ii) gairebé sempre el subjecte recorre a coneixements previs, la qual cosa escurça el camí entre el reconeixement del problema i la seva solució. (En el cas de la traducció, l'autor fa notar també que el recurs a l'experiència prèvia, en tant que repertori de solucions, té una utilitat restringida); (iii) la resolució de problemes segueix un procés seqüencial; l'ordre de les seqüències queda, fins a cert punt, a discreció del subjecte; (iv) l'èxit depèn en bona mesura de la creativitat del subjecte, entenent la creativitat com fluïdesa del pensament, flexibilitat, originalitat, elaboració i constància.

Com a trets comuns d'aquestes aquestes definicions d'estratègia trobem en primer lloc l'èmfasi en el seu objectiu: la solució d'un problema, i en segon lloc, el caràcter individual del procediment: resulta difícilment predictable quines solucions concretes aplicarà cada traductor en cada cas, en bona part perquè es basa en

¹³ Vegeu W. Wilss, *Übersetzungsfertigkeit*, 51-2.

l'experiència. D'altra banda aquestes definicions difereixen pel seu caràcter, bàsicament prescriptiu en Hönig i Kußmaul, bàsicament descriptiu en Lörscher, Wilss i Neubert.

Més amunt, en parlar del nostre concepte de projecte de TT, hem caracteritzat l'estratègia amb l'ajut de les idees de coordinació d'accions i de finalitat. D'aquesta manera hem vinculat la noció d'estratègia amb el coneixement operatiu del traductor i amb els procediments heurístics. Hem de dir que el *Diccionari de la llengua catalana* proporciona una segona accepció d'estratègia relacionada amb la teoria del joc, per a la qual l'estratègia és la «pauta a seguir per a assolir un objectiu», que nosaltres identifiquem més aviat amb procediments algorítmics, dels quals ja hem assenyalat que semblen d'escassa utilitat en la traducció.

En termes generals, per a nosaltres l'estratègia significaria el principi coordinador de les decisions que pren el traductor en relació amb els factors de la textualitat, un principi que governa les seves operacions de transferència i els criteris de solució de problemes. Per això hem parlat d'estratègia imitativa del text original en la producció del text terminal si l'objectiu és l'estranyament del TT respecte de la cultura receptora, i d'estratègia inventiva si l'objectiu és l'assimilació del TT a la cultura receptora. Per això hem dit també que per al traductor és essencial de determinar l'estratègia que regirà

els criteris de resolució de problemes abans d'iniciar la producció del TT.

Ja Holmes¹⁴ havia destacat que cada traducció requereix que s'estableixi una jerarquia de correspondències, és a dir, una jerarquia de decisions, de manera que, per dir-ho així, la traducció acaba generant les seves pròpies regles, traçant el seu propi camí, la qual cosa vol dir també que n'exclou d'altres també possibles i no necessàriament erronis. I en un altre lloc insistia que calia investigar la «poètica» del traductor:

«(...) the task of the scholar who wishes to describe the relationship between the translated text and its original would seem to be obvious. He must attempt to determine the features of the translator's two maps and to discover his system of rules, those of deviation, projection, and above all, correspondence - in other words, the translator's poetic.»¹⁵

Si reservem el terme d'estratègia per al principi general que governa les decisions del traductor, haurem de denominar procediments als mètodes heurístics que el traductor aplica a la resolució de problemes, tot i que en la teoria de la traducció «mètode» i «procediment» s'identifiquen amb els procediments tècnics de la *stylistique comparée*, als quals atribuïríem un caràcter algorítmic més que no pas heurístic.

¹⁴ Vegeu J. S Holmes, ed., *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation* (La Haia: Mouton, 1970) 78.

¹⁵ J. S Holmes, «Describing Literary Translation», 87.

Si qüestionem la validesa o la utilitat dels procediments tècnics en la traducció és perquè ens sembla que no donen compte de dues facultats humanes que des del nostre punt de vista tenen un paper molt important en la traducció: la intuïció i la creativitat.

3. La intuïció

No només la *stylistique comparée* ignora el paper de la intuïció i de la creativitat. En general la teoria de la traducció menysprea aquests factors ja que es tracta d'imponderables, que per tant no tenen cabuda en un model que es vulgui científic. Així per exemple Wilss insisteix en el caràcter racional de les estratègies de resolució de problemes i en el paper marginal o residual de la intuïció, de la qual pensa que està «entelada» per la subjectivitat:

«Auf unsere intuitiven Fähigkeiten greifen wir als Übersetzer vor allem dann zurück, wenn wir auf der Basis rationaler Problemlösungsstrategien zu keinem brauchbaren Ergebnis gelangen.»¹⁶

Aquest cert menyspreu de la intuïció és discutit per R. Stolze que no hi veu l'últim recurs, sinó una capacitat de comprensió de situacions i relacions immediata, sintètica i ràpida:

«Einsichten werden hier nicht durch logisches, schrittweise aufbauendes Denken, sondern durch spontane Evidenz gewonnen. Antriebe zu intuitivem Verhalten entspringen nicht rationalen Hypothesen,

¹⁶ W. Wilss, *Kognition und Übersetzen. Zu Theorie und Praxis der menschlichen und maschinellen Übersetzung* (Tübingen: Niemeyer, 1988) 142.

sondern assoziativ organisierter Erfahrung. Die gleichzeitige Zusammenschau vieler Einzelaspekte führt zu einem unmittelbar erhellenden Begreifen der Situation.»¹⁷

La intuïció intervé en qualsevol actuació humana, diu l'autora, i no es pot negar que és «subjectiva», però això no vol dir que se l'hagi de desterrar del procés traductor amb l'argument que, enfront dels mètodes exactes de les ciències «científiques», és un mètode poc fiable d'aproximació a l'objecte. Sobretot ara que els científics «de veritat» comencen a reconèixer que en l'observació d'un objecte intervé sempre la subjectivitat distorsionadora de l'observador. Per a la teoria de la traducció es tracta, doncs, d'esbrinar la relació entre la intuïció i l'aplicació racional d'estratègies. Postula, a més a més, que en la traducció la intuïció és espontània i prèvia a la reflexió metodològica.

Els estudis psicològics semblen donar la raó a les tesis de Stolze ja que sembla que hi ha consens a pensar que els procediments heurístics no es basen en el principi d'assaig i error, sinó en la intuïció, encara que tal com observa W. Kintsch, de fet els dos principis no són contradictoris, si bé afirma que un subjecte humà preferirà la via de la intuïció si en té l'oportunitat.¹⁸

¹⁷ R. Stolze, *Hermeneutisches Übersetzen: Linguistische Kategorien des Verstehens und Formulierens beim Übersetzen* (Tübingen: Gunter Narr, 1992. Tübinger Beiträge zur Linguistik, 368) 27-8.

¹⁸ Vegeu W. Kintsch, *Memory and Cognition*, 441.

És evident però que el traductor no pot confiar únicament en la seva intuïció a l'hora de prendre les seves decisions. Des del nostre punt de vista el paper de l'estratègia ha de ser el d'ajudar a «sistematitzar», «avaluar» o «ordenar» les solucions intuïtives.

4. Creativitat

En la definició d'estratègia de Wilss hi ha un altre aspecte que ocupa un lloc marginal i que pensem que no ha de passar desapercebut: el paper de la creativitat en la traducció, un factor que ens sembla essencial i al qual la teoria de la traducció, preocupada per establir models «racionals» i de validesa general, ha concedit molt poca atenció. Encara menys s'ha estudiat la relació entre els processos més o menys «regulars» de solució de problemes i la creativitat.

L'únic estudi que coneixem dedicat al paper de la creativitat en el procés de la traducció és l'interessant article de Kußmaul, *Creativity in Translation Process: Empirical Approaches*,¹⁹ que estudia el procés de la traducció a través de protocols de diàlegs. L'autor relaciona la creativitat amb els passatges que escapen a les normes i convencions lingüístiques, on els patrons habituals

¹⁹ P. Kußmaul, «Creativity in the Translation Process: Empirical Approaches». A: *Translation Studies: The State of the Art: Proceedings of the first James S Holmes Symposium on Translation Studies*, ed. per K. M. van Leuven-Zwart i T. Naaijkens (Amsterdam, Atlanta: Rodopi, 1991. P. 91-101).

no són adequats en la formulació del TT, i distingeix també entre el saber operatiu del traductor i la seva intuïció, quan recull l'observació de Hönig en el sentit que «les intuïcions del traductor són, com tota intuïció, un saber del qual no sabem res.»²⁰

Kußmaul parteix de les quatre fases de la creació que ja havien estat definides el 1913 per Poincaré: (i) preparació; (ii) incubació; (iii) il·luminació; (iv) avaluació, i tracta de relacionar-les amb el procés de la traducció. Així, observa, la fase de preparació, quan el problema és advertit i analitzat, podria situar-se en el procés de recepció del TO. Aquesta fase de preparació inclou una activitat mental conscient en la fixació de l'objectiu. En la fase d'incubació es produeix una combinació i reorganització de coneixements. En aquest moment l'activitat mental podria ser sobretot de caràcter associatiu i subconscient. L'autor destaca la pràctica impossibilitat d'estudiar aquesta fase; només podem observar què passa abans i després. La seva observació és que després d'uns instants en els quals el traductor sembla distreure's de la seva tasca, troba una solució de manera gairebé sobtada: la il·luminació. Dels estudis psicològics sembla desprendre's la importància de la fluïdesa del pensament en la fase de la

²⁰ Traduïm de H. G. Hönig, «Sagen, was man nicht weiß - wissen was man nicht sagt. Überlegungen zur Übersetzerischen Intuition». A: *Übersetzungswissenschaft. Ergebnisse und Perspektiven. Festschrift für Wolfram Wilss zum 65. Geburtstag*, ed. per R. Arnzt i G. Thome (Tübingen: Gunter Narr: 1990) 157.

incubació, fluïdesa entesa com la capacitat de produir un gran nombre de pensaments, idees i associacions en un breu espai de temps. L'avaluació, finalment, està estretament lligada amb la il·luminació.

Com gairebé sempre que parlem de processos mentals, Kußmaul assenyala també la impossibilitat de distingir clarament una fase de l'altra:

«(...) we may suppose that there is a close interrelation between production and reflexion, which means that we can only look for ideas when we have been fully aware of the problem, and we cannot accept ideas unless we have evaluated them according to their appropriateness.»²¹

La conclusió que traiem d'aquest estudi és que, per norma general, en el procés de la traducció la creativitat és una mena d'últim recurs quan el traductor aprecia que les solucions habituals no tenen aplicació. Això no ha d'impedir però, diu l'autor, que la pedagogia de la traducció es preocupi de fomentar la creativitat en els aprenents de traductor.

Amb la consideració del procés de la traducció com a procés de presa de decisions en el qual intervenen tant els coneixements epistèmics i operatius del traductor com la seva intuïció i la seva creativitat tenim els elements necessaris per a dibuixar el nostre quadre de la competència traductora.

²¹ P. Kußmaul, «Creativity in the Translation Process», 97.

VII. La competència traductora

El concepte de competència traductora és, com molts dels conceptes centrals de la teoria de la traducció un concepte difús i que depèn en gran part del plantejament teòric del qual es derivi en cada cas. D'altra banda també s'ha fet notar que la diversitat de camps en els quals pot treballar un traductor fan difícil establir paràmetres uniformes.¹

Una primera qüestió objecte de controvèrsia és la de la qualitat o origen d'aquesta competència: es tracta d'una habilitat innata, per dir-ho així?, una habilitat que s'adquiriria simultàniament i de manera automàtica o involuntària amb l'aprenentatge d'una segona llengua? o bé es tracta d'una competència específica, que requereix per tant una formació també específica?

En aquesta polèmica trobem partidaris de la idea que la competència traductora és innata, i que s'adquireix simultàniament amb l'aprenentatge d'una segona llengua,² per la qual cosa no hi hauria una diferència substancial entre la capacitat bilingüe i la capacitat traductora, i

¹ Vegeu W. Wilss, «Übersetzen: Linguistische und didaktische Aspekte». *Zielsprache Deutsch*, 4 (1976): 34.

² Vegeu per exemple, B. Harris, «The importance of natural translation». *Working papers on bilingualism* 12 (1977): 96-114, i G. Toury, «The Notion of "Native Translator" and Translation Teaching». A: *Die Theorie des Übersetzens und ihr Aufschlußwert für die Übersetzungs- und Dolmetschdidaktik: Akten des Internationalen Kolloquiums der AILA, Saarbrücken 25-30. August 1983*, ed. per W. Wilss i G. Thome (Tübingen: Gunter Narr, 1984. P. 186-95).

partidaris de la idea que no es pot parlar de competència traductora fins que el bilingüe no s'ha fet conscient de l'especificitat de la traducció en tant que procés comunicatiu.³

En aquest cas el punt de vista depèn segurament del contingut que hom assigni al concepte de competència. Si pensem en una habilitat potencial, direm que, efectivament, tot bilingüe és un traductor en potència; si pensem en una habilitat actual, estarem d'acord amb Hönig, que hi ha uns coneixements específics que marquen la diferència entre el traductor natural i el traductor format. Per a la pedagogia de la traducció es tractaria, doncs, de caracteritzar d'una banda la competència del bilingüe i de l'altra la del traductor format per tal d'establir els trets diferencials entre totes dues, ja que serien precisament aquests trets diferencials els que haurien de constituir l'objecte de la pedagogia de la traducció.

A tall d'hipòtesi, nosaltres caracteritzaríem la competència del traductor natural per dos trets: la seva unitat de traducció i el seu procediment. La unitat de traducció del traductor natural no sol superar el marc de la unitat lèxica; com a màxim s'estén fins al marc de l'oració. La manca de consciència que la unitat comunicativa és el text determina la manca d'un objectiu i d'una estratègia, en suma la manca d'un projecte de text terminal. Per consegüent

³ Vegeu per exemple, H. G. Hönig, «Wissen Übersetzer eigentlich, was sie tun?». *Lebende Sprachen* 1 (1984): 10-14.

en la resolució dels problemes de traducció aplica solucions *ad hoc*, presidides per una estratègia per defecte: l'estratègia imitativa. Posat que opera sobre unitats lèxiques i amb una estratègia imitativa, podríem qualificar el procediment del traductor natural com de substitució de les unitats de la LO per les de la LT; per dir-ho d'una altra manera i utilitzant la nostra terminologia, el traductor natural realitza operacions de canvi de codi més que no pas de transferència.

A la inversa, caracteritzaríem succintament la competència específica del traductor format com la capacitat de treballar amb una unitat comunicativa superior, el text, i la capacitat de determinar un objectiu i una estratègia d'acord amb els factors que concorren en cada situació de mediació.

Una altra qüestió debatuda és fins a quin punt el traductor format o experimentat treballa amb procediments «automatitzats». Podem dir que en aquest tema hi ha acord en assenyalar que, posat que un component de la competència traductora és l'experiència, aquesta competència conté tant elements d'automatització com de reflexió. Així per exemple, Wilss basa la competència traductora en els esquemes mentals entesos com a patrons de comportament derivats de l'aprenentatge, i per tant de l'experiència:

«Kognitive Schemata sind internalisierte, in bestimmten Handlungssituationen aktivierbare Wissensseinheiten. Dabei kann man zwischen übergeordneten und untergeordneten Wissensseinheiten unterscheiden. Zu den übergeordneten Schemata (...) gehören u. a.

Textsortenkonventionen, zu den untergeordneten (...) das Wissen über ausgangssprachliche syntaktische, syntagmatische oder morphologische Strukturen und ihre zielsprachlichen Entsprechungen.

»Da jeder Übersetzer nur über eine begrenzte Informationsverarbeitungskapazität verfügt, greift er, wo immer es möglich und legitim ist, auf Verhaltensschemata oder 'Standardsituationen' zurück.«⁴

Aquests esquemes, en tant que rutines, faciliten la tasca en les «situacions estàndard», és a dir, per a Wilss, les situacions on és possible aplicar procediments de traducció literal ja que «no són de naturalesa cognoscitiva i analítica, sinó imitativa i associativa.»⁵ Si per a l'autor està clar que certes rutines són constituents de la competència traductora, els procediments no imitativus, o no literals són més difícilment encaixables en una teoria d'esquemes. Per la nostra part, pensem que és discutible que es pugui parlar en traducció de processos no cognoscitius o no analítics, i per tant de procediments estandarditzats: el traductor no pot prescindir de l'anàlisi o de la comprensió del text encara que només sigui per arribar a la conclusió que pot aplicar una estratègia imitativa. D'altra banda ja hem assenyalat en el capítol V que el traductor, basant-se en el seu gust personal, pot decidir no aplicar procediments imitativus encara que sigui possible, ja que en la pràctica

⁴ W. Wilss, «Überlegungen zum Übersetzerischen Lehr- und Lernprozeß». A: *Traducere navem. Festschrift für Katharina Reiß zum 70. Geburtstag*, ed. per J. Holz-Mänttari i Ch. Nord (Tampere: Tampereen Yliopisto, 1993) 109. Cometes de l'autor.

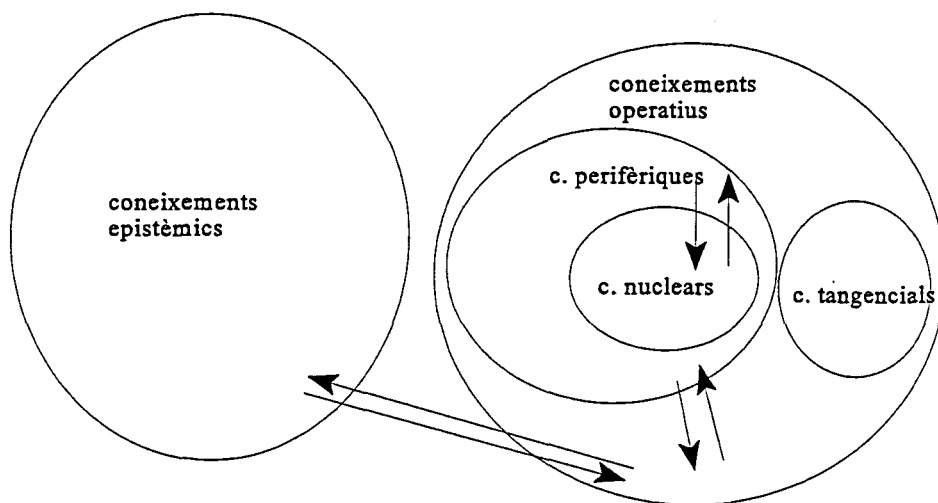
⁵ Traduïm de *Ibid.*, 110.

no es pot partir de la idea que a un segment del TO correspon una única possibilitat equivalent en el TT.

És cert, però, que en tota traducció hi ha passatges o problemes de molt diversa naturalesa, no només de tria lèxica, que el traductor experimentat pot resoldre gairebé automàticament, en procediments que quedarien per sota del pla de la consciència, la qual cosa explicaria que aquests procediments no surtin a la llum en els protocols de verbalització. Això ens fa pensar que caldria estudiar més a fons, i segurament amb els instruments de la psicolingüística i de la neurolingüística, la relació entre els coneixements epistèmics i els coneixements operatius del traductor, ja que es podria pensar en la possibilitat que d'alguna manera els coneixements operatius arribin a funcionar com coneixements epistèmics.

De moment, en la nostra caracterització de la competència traductora hem tractat de recollir la distinció entre coneixements epistèmics i coneixements operatius del traductor, tot remarcant que considerem que els coneixements epistèmics, si bé constitueixen la base de la competència traductora no són específics del traductor format o expert, sinó que els comparteix amb el traductor natural. En la descripció dels components de la competència traductora hem tractat de recollir els resultats del nostre estudi del procés de la traducció, així com els resultats del nostre estudi dels problemes de traducció. També hem tractat de classificar o ordenar aquests resultats; pensem que dintre

dels coneixements operatius del traductor es poden establir subgrups o categories⁶ segons la relació entre aquestes competències i el procés de la traducció pròpiament dit. Així podem distingir entre competències nuclears, competències perifèriques i competències tangencials, la relació entre les quals ens proporciona el següent esquema:

Esquema 5. Les competències del traductor

Al seu torn, assignem a cadascuna d'aquestes categories els següents components:

⁶ Reprenem aquí algunes de les idees exposades en treballs anteriors: el ja esmentat, de W. Neunzig i M. Presas, «Der Übersetzer in der Zwickmühle», i W. Neunzig i M. Presas, «El Traductor en su laberinto. El traductor en el proceso de la comunicación bilingüe. Algunas consecuencias pedagógicas». Comunicació presentada al II Congrés Internacional sobre la Traducció. Bellaterra, 1994. Mecanoscrit.

1. Coneixements epistèmics del traductor

- a) el coneixement de cadascuna de les seves llengües de treball en els quals incloem coneixements terminològics i textuais;
- b) els coneixements culturals, relacionats amb cadascuna de les llengües;
- c) el coneixement enciclopèdic;
- d) el coneixement de la matèria (camp o camps del saber, en els quals incloem la literatura).

2. Coneixements operatius del traductor

2.1. Competències nuclears

- a) la recepció del TO en tant que TO: identificació de distàncies i de problemes de traducció
- b) la constitució del PTT: concreció de l'objectiu i de l'estratègia
- c) la producció del TT: operacions de transferència i de resolució de problemes

2.2 Competències perifèriques

- a) la capacitat de fer una estimació de les pròpies possibilitats de realitzar un treball a la vista de les dades del text, de les fonts de

- documentació a l'abast i del temps disponible;
- b) la capacitat d'avaluar i d'utilitzar les fonts de documentació i els diccionaris;

2.3 Competències tangencials

- a) la utilització de tecnologies d'edició o autoedició

No cal dir que de fet aquesta classificació és teòrica i respon al propòsit pedagògic que hem plantejat en la introducció d'aquest treball: la classificació en coneixements epistèmics i operatius, i la identificació d'aquests darrers com a constitutius específics de la competència traductora ens permeten de separar els coneixements que des del nostre punt de vista haurien de ser objecte de la pedagogia de la traducció amb una metodologia pròpia. Si en el capítol anterior hem advertit que els coneixements epistèmics i els coneixements operatius es troben en una relació de reciprocitat, també les competències nuclears, perifèriques i tangencials estan interrelacionades i són difícilment separables en la pràctica professional. En la pràctica pedagògica però, han de ser destriades i convertides en objectius didàctics.

VIII. Conclusions

Hem explicat en la introducció que allò que en el seu moment ens va portar a fixar-nos com a objecte d'estudi els problemes de traducció va ser una observació aparentment senzilla: els corrents teòrics que gaudeixen de més predicament en el camp de la pedagogia identifiquen els errors de traducció amb allò que podríem anomenar problemes de transferència; els mateixos problemes queden pràcticament restringits al marc de les discrepàncies lèxico-sintàctiques entre les llengües. Aquest dos punts de partida resulten, en bona part, desmentits per la pràctica, tant la pràctica docent com la pràctica professional. Ultra això havíem observat també que en el marc de la traducció es parla de problemes fent un ús col·loquial del terme, i sense que fins ara s'hagi vist la necessitat d'acotar el contingut d'aquest concepte. Un altre aspecte relacionat amb aquest, i que consideràvem que també necessitava una clarificació, era la consideració que en traducció els errors es deuen a mancances lingüístiques del traductor, oblidant les mancances de procediment o de competència traductora.

Per això ens vàrem proposar tractar de clarificar les nocions de problema i d'error en el marc de la competència traductora, en tant que aportació teòrica. D'altra banda teníem la convicció que aquesta clarificació podia constituir a l'ensem una aportació a la pedagogia, ja que

entenem que l'objecte d'aquesta disciplina és precisament la competència traductora.

Així doncs, ens vàrem plantejar tres objectius: aportar una definició del concepte de problema de traducció tot destriant-lo de les discrepàncies entre dues llengües particulars i relacionant-lo amb l'objecte sobre el qual treballa el traductor, el text; el segon objectiu era establir categories de problemes segons paràmetres no gramaticals; el tercer, integrar la capacitat d'identificació i resolució de problemes en la competència traductora. L'objectiu més general era establir connexions entre la teoria, la pràctica i la pedagogia de la traducció en una aproximació interdisciplinària.

D'acord amb aquests objectius el treball s'articula en tres seccions: una part teòrica, una part descriptiva i la part que considerem de síntesi de les dues anteriors.

En la part teòrica hem estudiat les concepcions del problema de traducció que es deriven de dos plantejaments ben diferents, la *stylistique comparée* i la teoria funcional alemanya, però que tenen un vessant comú: l'enfocament de la teoria a la pedagogia de la traducció. Ambdós plantejaments teòrics, partint de punts de vista diferents, arriben a conclusions similars pel que fa als problemes de traducció: els problemes de traducció són les discrepàncies interlinguals. Aquesta conclusió sembla d'escassa utilitat per al traductor i sobretot per al pedagog, que no treballen en el pla virtual de les llengües, sinó en el pla actual

dels textos, on aquestes discrepàncies no sempre donen lloc a problemes, i a l'inrevés, semblances aparents donen lloc a errors, o si més no obliguen el traductor a posar en joc habilitats o coneixements diferents dels purament lingüístics o interlingüístics. Un altre enfocament que tampoc ha contribuït gaire a clarificar la qüestió és el dels estudis psicolingüístics, ja que han estat realitzats amb bilingües, però no traductors, com a subjectes: aquests estudis aporten evidències a les intuïcions dels professors de traducció per tal com posen de manifest que els traductors naturals, és a dir, els aprenents de traductor, treballen amb unitats lèxiques i amb procediments o solucions *ad hoc*, sense noció de la funció comunicativa de la traducció.

La idea que la traducció és un acte de comunicació que es realitza mitjançant textos ens ha portat a estudiar també en la part teòrica el procés de la traducció des d'un doble punt de vista: com a procés comunicatiu *sui generis*, i com a procés de recepció i producció de textos, un procés en el qual intervenen una sèrie de factors. El primer d'aquests factors seria l'autor que produeix un TO. En el costat de la recepció d'aquest TO hi situem el receptor real i el traductor, que en el seu procés de recepció ha d'intentar escurçar les distàncies que el separen d'aquest receptor real, però també les que el separen del possible receptor virtual. En el costat de la producció situem el traductor com a productor d'un TT equivalent del TO, que ha d'escurçar

les distàncies que el separen d'un productor virtual en llengua terminal i que seria homòleg del productor del TO. El traductor, a més a més, ha de tenir en compte les distàncies que separen el receptor del TT del receptor del TO, a més de les distàncies que separen els textos en tant que gènere o tipus en les respectives cultures. Tot això sense oblidar la presència de l'impulsor de la traducció o receptor virtual, ja que normalment el traductor treballa per encàrrec.

En aquest marc hem definit la relació entre el TO i el TT com una relació d'equivalència, un concepte que entenem en el sentit d'igualtat funcional de TO i TT en els seus respectius contextos comunicacionals. El traductor tracta, doncs, de crear un TT equivalent del TO. Ara bé, l'equivalència s'ha de contemplar en relació amb l'objectiu de la traducció, un objectiu del qual considerem que bascula entre dos pols: l'assimilació del TT a la cultura terminal i el seu estranyament respecte d'aquesta cultura. És d'aquest objectiu que el traductor deriva l'estratègia, entesa com a principi general que governa les seves decisions. Per això parlem d'estratègia imitativa i estratègia inventiva segons l'objectiu. També hem advertit que en la pràctica aquests dos pols no s'han d'entendre com alternatius o excloents, sinó en termes graduals o de compromís que estableix el traductor, i en bona part tenen a veure amb les normes que regeixen la traducció en les diferents èpoques i cultures.

Entenent la traducció com un procés de recepció i producció de textos, hem descrit les operacions que realitza el traductor en els següents termes: un procés de recepció textual en el qual crea el sentit del text original, en un camí que parteix de les unitats discretes del text i arriba fins a determinar-ne les idees clau, l'articulació d'aquestes idees entre elles i la intenció del productor. Ara bé, hem assenyalat que el traductor integra en aquest procés la seva intenció de traduir el text, la qual cosa es reflecteix en les següents operacions específiques: (i) la identificació de les distàncies que hem esmentat més amunt, (ii) una sèrie d'operacions de comparació dels elements de la situació comunicacional en la constel·lació de la cultura original i en la constel·lació de la cultura terminal, (iii) la identificació dels problemes de traducció.

A partir de les operacions de recepció el traductor estableix el seu projecte de TT, que en la nostra concepció funciona com a paràmetre d'equivalència, ja que d'una banda conté els trets del TO que el traductor ha determinat com a més significatius i de l'altra conté els trets macrotextuals del TT; per això hem dit que el PTT conté (i) els factors macrotextuals del TO i del TT; (ii) l'objectiu de la traducció (assimilació o estranyament); l'estratègia corresponent a cadascun dels objectius.

Hem caracteritzat el procés de producció del traductor per la integració de les següents operacions: (i) el seu procés de recepció a través del PTT; (ii) les operacions de

transferència; (iii) les operacions de resolució de problemes específics.

Aquestes operacions no s'articulen en un ordre seqüencial amb fases clarament delimitables; el procés de la traducció és un procés recursiu en el qual els resultats d'una operació no només condicionen les decisions posteriors sinó que també obliguen a revisar les anteriors.

En aquest marc entenem les operacions de transferència com les operacions de trasllat o canvi de patrons textuais que realitza el traductor.

En la part empírica d'aquest treball, que ens havia de proporcionar dades per a establir categories dels problemes de traducció i dels criteris de resolució, així com una base per a definir la noció mateixa de problema de traducció, hem optat per un enfocament descriptiu. Aquesta opció es justifica en part per l'objecte de l'estudi, els problemes de traducció en tant que problemes que apareixen en el text, i en part per exclusió de mètodes experimentals com són els mètodes de verbalització de continguts mentals, que susciten dubtes pel que fa a la seva fiabilitat a l'hora de donar compte realment d'aquests continguts.

La base de la descripció ens l'ha proporcionada un treball de traducció de l'alemany al català, el tema del qual es pot situar dintre de l'àmbit de la filosofia de l'art. La selecció es justifica per tres motius: (i) la conservació dels esborranys successius permet observar el procés que porta a la versió definitiva; (ii) l'autor de

l'original estava en situació de revisar i corregir la versió preliminar; (iii) el treball de traducció ha estat realitzat simultàniament amb la tasca de concreció definitiva del model del procés de traducció, de manera que s'ha donat una interacció entre la teoria i la pràctica.

El fonament teòric de l'estudi és doble: en primer lloc, el concepte del procés de la traducció que hem sintetitzat més amunt, i en segon lloc, els factors de la textualitat descrits per la lingüística del text, fonamentalment en el model de De Beaugrande i Dressler, ja que adopten un punt de vista marcadament psicolingüístic i comunicacional que concorda amb el nostre enfocament del procés de la traducció com a procés mental i comunicacional alhora.

Aquest estudi empíric ens ha permès assolir el triple objectiu que ens havíem marcat: definir la noció de problema de traducció independentment de les discrepàncies interlinguals d'un parell de llengües concret, establir categories de problemes segons paràmetres altres que les categories gramaticals, i integrar la capacitat de resolució de problemes específics en el marc de la competència traductora.

Entre els resultats de l'estudi destacaríem els següents:

- hem caracteritzat els problemes de la traducció tenint en compte tant la unitat de traducció, el text, i la interrelació dels seus factors, com els elements del

procés de la traducció i la seva interrelació. Així, definim els problemes de traducció com els obstacles que resulten de la comparació d'un sistema actual (el TO) amb un sistema virtual (la LT) per a la constitució d'un segon sistema actual (el TT) a partir d'un segon sistema virtual (el PTT). Aquests obstacles fan que el traductor hagi d'aplicar criteris específics derivats de l'estratègia que ha definit prèviament;

- els problemes de traducció tenen un doble vessant: són problemes textuais en el sentit que es manifesten en la superfície del text en tant que problemes que tenen a veure amb la re-constitució dels significats que el traductor extrau del TO a través del material lèxic de la LO. Ara bé, en la seva organització del material lèxic de la LT el traductor no pot oblidar que el TT entra a formar part d'una nova constel·lació comunicativa. Aquesta circumstància imposa al seu text determinats patrons que tenen a veure amb factors que no apareixen en la superfície del text i que hem denominat factors pragmàtics i semiòtics. Aquí partim de l'assumpció que el traductor té la intenció de produir un text que compleixi els requisits de la comunicació;
- en tant que textuais, els problemes de traducció són inter-textuais, no inter-linguals, ja que es manifesten com «desviacions» d'un text original concret, si bé hem advertit que en traducció la desviació és intrínseca a la transferència, per la qual cosa resulta difícil destriar

les operacions de resolució de problemes de les operacions de transferència;

- també són problemes del traductor pel fet que poden ser objectius i subjectius; subjectius en el sentit que els obstacles en la constitució del TT poden derivar-se del gust personal del traductor;
- tenen a veure amb els factors comunicacionals en la mesura en què el traductor, a partir de la seva anàlisi d'aquests factors, estableix objectiu i estratègia. La variació d'un dels elements de l'anàlisi comporta la variació de tots els altres.

Per a la identificació i resolució dels problemes el traductor realitza les següents operacions:

- avalua les dades formals, situacionals i de contingut del TO per tal de situar-lo en la seva tradició com a gènere o tipus de text; avalua la tradició que governa aquest gènere en tant que traducció, així com la tradició del gènere en la cultura terminal; d'aquesta manera determina els elements de la intertextualitat;
- avalua la constel·lació de coneixements explícits, implícits i inferibles vehiculats pel TO en relació amb el receptor del TO i amb el receptor del TT; d'aquesta manera determina els elements de la situacionalitat;
- avalua la intenció de l'autor tal com ha estat actualitzada i, en relació amb els restants factors de l'entorn de la traducció, estableix la pròpia intenció i els recursos que utilitzarà per tal d'actualitzar-la de

tal manera que pugui ser acceptada pel receptor del TT;
d'aquesta manera determina els elements de la
intencionalitat i de l'acceptabilitat;

- avalua la càrrega informativa del TO en relació amb el receptor original i amb el receptor del TT, per tal de suplir mancances d'informació i evitar-ne l'excés; d'aquesta manera determina els elements de la informativitat;
- estableix el sentit del text; realitza una tria lèxica adequada als altres factors i que garanteixi la comprensió del seu receptor a partir de patrons de coherència de la LT;
- estableix el valor dels patrons de cohesió del TO i crea cohesió en el TT amb els mecanismes de la LT.

D'aquí es desprèn que en una concepció global del text, els mateixos paràmetres que serveixen per a la identificació i categorització dels problemes serveixen també com a criteris de solució d'aquests problemes. Aquesta utilització de la interrelació dels factors de la textualitat com a criteris de solució de problemes permet obtenir solucions homogènies i a més a més dóna compte del mateix caràcter interrelacional dels factors.

D'altra banda, la descripció dels problemes i criteris de solució en aquests termes ens porta a caracteritzar el mètode de treball del traductor com a heurístic, un mètode on tenen un important paper la intuïció i la creativitat.

En estudiar els problemes de traducció i els criteris

de solució en tant que punts de suport de la transferència hem pogut definir els errors de traducció com el fracàs d'aquestes operacions de transferència; de fet, els errors de traducció poden caracteritzar-se sempre com interferències, ja que es manifesten en tant que elements estranys en el text terminal.

Mentre que els problemes són previsibles i d'alguna manera sistematitzables, els errors tenen un caràcter aleatori, ja que depenen dels coneixements del traductor. Hem apuntat la hipòtesi que l'origen dels errors pot ser tant la manca de coneixements epistèmics com de coneixements operatius. Però hem apuntat també la dificultat d'establir-ne les causes, per tal com és molt difícil seguir el procés mental que ha conduït a l'error.

Per últim hem tractat de caracteritzar la competència traductora en relació amb la competència del bilingüe o traductor natural, ja que en la nostra hipòtesi la pedagogia no pot ignorar la competència bilingüe, ha de partir d'aquesta competència, però ha d'anar més enllà i proporcionar els coneixements específics del traductor. Així, traductor natural i traductor format poden compartir una mateixa base de coneixements epistèmics, però es distingeixen pels seus coneixements operatius. Hem caracteritzat el mètode del bilingüe per la seva unitat de traducció: la unitat lèxico-sintàctica (el mot o l'oració), i pel seu procediment: canvi de codi o substitució.

Hem classificat els coneixements operatius del traductor en competències nuclears, competències perifèriques i competències tangencials segons la seva relació amb el procés de la traducció en sí.

Des d'aquest punt de vista hem aportat l'evidència que la competència nuclear del traductor és el processament de textos, en el qual integrem la capacitat d'identificació i de resolució de problemes específics, de manera que hem pogut confirmar com a correcta la nostra primera hipòtesi de treball. L'estudi del nostre text i dels problemes relacionats amb la seva traducció ha demostrat també la possibilitat d'estudiar-los en tant que discrepàncies reals i contextualitzades en una situació de comunicació concreta, no en tant que discrepàncies abstractes interlinguals.

Molt breument volem apuntar també per què entenem aquest treball com a base d'una pedagogia de la traducció:

- el model de competència traductora, concretament els coneixements que hem determinat com operatius, constitueixen des del nostre punt de vista precisament els coneixements a transmetre, en tant que objectius didàctics, per la pedagogia de la traducció;
- també el model del procés, al seu torn, pot ser segmentat i convertit en objectiu didàctic amb una progressió i metodologia específiques;
- igualment, es pot partir de les categories de problemes per a establir una progressió didàctica i uns criteris d'avaluació.

A la vegada que hem tancat alguns interrogants n'hem obert d'altres:

- sembla que la traductologia ha de trobar mètodes, en relació interdisciplinària amb la psicolingüística i la neurolingüística, de prosseguir la via que han obert els estudis de protocols, per tal d'aportar llum a la «caixa negra» del traductor. Això permetria validar o falsificar les descripcions teòriques del procés de la traducció i d'altra banda potser aportaria llum sobre les causes dels errors;
- sembla que la pedagogia hauria de desenvolupar metodologies heurístiques, que donin compte del paper de la intuïció i de la creativitat, tot defugint la temptació normativa o prescriptiva.

En qualsevol cas, estem convençuts que cal continuar aprofundint en la interacció entre la teoria i l'experiència pedagògica i professional, segons el propòsit que hem expressat en la introducció d'aquest treball.

Bibliografia

- AMMANN, M. «Anmerkungen zu einer Theorie der Übersetzungskritik und ihrer praktischen Anwendung». *TextconText* 5 (1990): 209-50.
- ARCAINI, E. *Analisi Linguistica e Traduzione*. Bologna: Pàtron, 1991.
- AYALA, F. *Problemas de la traducción*. Madrid: Taurus, 1965.
- BAETENS BEARDSMORE, H. *Bilingualism: Basic Principles*. Clevedon: Tieto, 1982.
- BAKER, M. *In other Words: A Coursebook on Translation*. Londres, Nova York: Routledge, 1992.
- BALLARD, M. *De Cicéron à Benjamin: Traducteurs, traductions, réflexions*. Lille: Presses Universitaires de Lille, 1992.
- «L'unité de traduction: Essai de redéfinition d'un concept». A: *La traduction à l'université: Recherches et propositions didactiques*, ed. per M. Ballard. Lille: Presses Universitaires de Lille, 1993. P. 223-62.
- BALLARD, M., ed. *La traduction à l'université. Recherches et propositions didactiques*. Lille: Presses Universitaires de Lille, 1993.
- *La traduction: De la théorie a la didactique*. Lille: Université de Lille III, 1984.
- BEAUGRANDE, R. de «Coincidence in Translation: Glory and Misery Again». *Target* 3:1 (1991) 17-53.
- *A New Introduction to the Study of Text & Discourse: Cognition, Communication & the Freedom of Access to Knowledge*. Londres: Longman, 1995.
- BEAUGRANDE, R.-A. de; DRESSLER, W. U. *Einführung in die Textlinguistik*. Tübingen: Niemeyer, 1981. Konzepte der Sprach- und Literaturwissenschaft, 28.
- BEAUGRANDE, R. de; HU, M. «Interference at the Discourse Level: Definiteness and Topicality in English and Chinese». A: *Interferenz in der Translation*, ed. per H. Schmidt. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1989. P. 45-55. *Übersetzungswissenschaftliche Beiträge*, 12.
- BELL, R. T. *Translation and Translating: Theory and Practice*. Londres, Nova York: Longman, 1991.

BERNARDEZ, E. *Introducción a la lingüística del texto*. Madrid: Espasa-Calpe, 1982.

BEVER, T. G. «The Cognitive Basis for Linguistic Structures». A: *Cognitive Psychology and the Development of Language*, ed per J. R. Hayes. Nova York: Wiley, 1970.

BOUTON, Ch. P. «Le cerveau du traducteur: De quelques propositions sur ce thème». *Meta* 1 (1984): 44-56.

CARTON, A. S. «Inferencing: A Process in Using and Learning Language». A: *The Psychology of Second Language Learning* ed. per P. Pimsleur i T. Quinn. Cambridge 1971. P. 45-58.

CARY, E.; JUMPELT, R. W., eds. *La qualité en matière de traduction*. Nova York: Pergamon Press, 1963.

CASTELLÀ, J. M. *De la frase al text: Teories de l'ús lingüístic*. Barcelona: Empúries, 1992. Biblioteca Universal Empúries, 58.

CATFORD, J. C. *A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 1965.

COHEN, A. D.; HOSEFELD, C. «Some Uses of Mentalistic Data in Second Language Research». *Language Learning* 31 (1981): 285-313.

COSERIU, E. «Lo erróneo y lo acertado en la teoría de la traducción». A: *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística*. Madrid: Gredos, 1977. P. 215-39. Biblioteca Románica Hispánica II: Estudios y Ensayos, 272.

— «Sistema, norma y habla». A: *Teoría del lenguaje y lingüística general: Cinco estudios*. 3a ed. revisada i corregida. Madrid: Gredos, 1973. P. 11-113. Biblioteca Románica Hispánica II: Estudios y ensayos, 61.

— «Über Leistung und Grenzen der kontrastiven Grammatik». A: *Reader zur kontrastiven Linguistik*, ed. per G. Nickel. Frankfurt: Fischer, 1972. P. 39-58. Fischer Athäneum Taschenbücher, 2010.

CUESTA ABAD, J. M. *Teoría hermenéutica y literatura: (El sujeto del texto)*. Madrid: Visor, 1979. Literatura y debate crítico, 10.

DANCETTE, J. *Parcours de traduction: Étude expérimentale du processus de compréhension*. Lille: Presses Universitaires de Lille, 1994.

DÉJEAN LE FÉAL, K. «Pédagogie raisonnée de la traduction». *Meta* 38 (1993): 155-97.

- DELISLE, J. *L'analyse du discours comme méthode de traduction*. Ottawa: Presses de l'Université d'Ottawa, 1980.
- DIJK, T. A., van *La ciencia del texto: Un enfoque interdisciplinario*. 3a ed. Barcelona, Buenos Aires, Mèxic: Paidós, 1992. Paidós Comunicación, 5.
- DILLER, H. J.; KORNELIUS, J. *Linguistische Probleme der Übersetzung*. Tübingen: Max Niemeyer, 1978.
- DRESSLER, W. «Der Beitrag der Textlinguistik zur Übersetzungswissenschaft». A: *Übersetzer und Dolmetscher: Theoretische Grundlagen, Ausbildung, Berufspraxis*, ed. per V. Kapp. Heidelberg: Quelle & Meyer, 1974. P. 61-71.
- Einführung in die konfrontative Linguistik*. Von einem Autorenkollektiv unter der Leitung von Reinhard Sternemann. Leipzig: VEB Enzyklopädie, 1983. Linguistische Studien.
- ENGELKAMP, J. *Psicolingüística*. Madrid: Gredos, 1981. Biblioteca románica hispánica II: Estudios y ensayos, 316.
- ENKVIST, N. A. «Contrastive text linguistics and translation». A: *Theory and Practice of Translation*, ed. per L. Grähs, G. Korlén i B. Malmberg. Berna: Peter Lang, 1978.
- ERICSSON, K. A.; SIMON, H. A. *Protocol-Analysis. Verbal Reports as Data*. Bradford, 1984.
- ERVIN, S.; OSGOOD, C. «Second language learning and bilingualism». *Journal of Abnormal and Social Psychology* 49 (1954): 139-46.
- EVEN-ZOHAR, I. «The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem». A: *Literature and Translation. New perspectives in Literary Studies with a Basic Bibliography of Books in Translation Studies*, ed. per J. S. Holmes, J. Lambert, i R. van den Broeck. Lovaina: Acco, 1978. P. 117-27.
- FISCHER, L. «Rhetorik». A: *Grundzüge der Literatur- und Sprachwissenschaft. Band 1: Literaturwissenschaft*, ed. per H. L. Arnold i V. Sinemus. Munic: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1973. P. 134-64. Wissenschaftliche Reihe, 4226.
- FROTA, M. P. «Linguistics and Translation: A Paradoxical Relationship». *Koinè. Annali della Scuola Superiore per Interpreti e Traduttori «San Pellegrino»* 1-2 (1992): 51-69.
- GASS, S.; SELINKER, L. *Language Transfer in Language Learning*. Rowley, Mass.: Routledge, 1983.
- GENTZLER, E. *Contemporary Translation Theories*. Londres, Nova York: Routledge: 1993. Translation Studies.

GERLOFF, P. A. *From French to English: A Look at the Translation Process in Students, Bilinguals and Professional Translators*. Harvard: Harvard University Press, 1988.

GRELLET, F. *Apprendre à traduire: Typologie d'exercices de traduction*. Nancy: Presses Universitaires de Nancy, 1991. Outils et méthodes.

GÜLICH, E.; RAIBLE, W. *Linguistische Textmodelle: Grundlagen und Möglichkeiten*. Munic: Fink, 1977. UTB, 130.

GUTT, E.-A. *Translation and Relevance: Cognition and Context*. Oxford, Cambridge MA: Basil Blackwell, 1991.

HARRIS, B. «The importance of natural translation». *Working papers on bilingualism* 12 (1977): 96-114.

— «Natural Translation: A Reply to Hans P. Krings». *Target* 4:1 (1992) 97-103.

HARWEG, R. *Pronomina und Textkonstitution*. Munic: Fink, 1968.

HATIM, B.; MASON, I. *Discourse and the Translator*. Londres, Nova York: Longman, 1990.

HOFFMANN, Ch. *An Introduction to Bilingualism*. Londres, Nova York: Longman, 1991.

HOLMES, J. S. «The Name and Nature of Translation Studies». A: *Translated! Papers on Literary Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi, 1988. P. 66-80. *Approaches to Translation Studies*, 7.

— «Translation Theory, Translation Theories, Translation Studies, and the Translator». A: *Translated! Papers on Literary Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi, 1988. P. 93-8. *Approaches to Translation Studies*, 7.

HOLMES, J. S, ed. *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation*. La Haia: Mouton, 1970.

HOLMES, J. S; LAMBERT, J.; VAN DEN BROECK, R., eds. *Literature and Translation. New perspectives in Literary Studies with a Basic Bibliography of Books in Translation Studies*. Lovaina: Acco, 1978.

HOLZ-MÄNTTÄRI, J.; NORD, Ch., eds. *Traducere navem. Festschrift für Katharina Reiß*. Tampere: Tampereen Yliopisto, 1993.

HÖNIG, H. G. «Die Übersetzerrelevante Textanalyse». A: *Übersetzungswissenschaft und Fremdsprachenunterricht. Neue*

Beiträge zu einem alten Thema, ed. per F. G. Königs. Munic: Goethe Institut, 1989. P. 121-45.

HÖNIG, H. G. «Wissen Übersetzer eigentlich, was sie tun?». *Lebende Sprachen* 1 (1984): 10-4.

– «Sagen, was man nicht weiß - wissen was man nicht sagt. Überlegungen zur übersetzerischen Intuition». A: *Übersetzungswissenschaft. Ergebnisse und Perspektiven. Festschrift für Wolfram Wilss zum 65. Geburtstag*, ed. per R. Arntz i G. Thome. Tübingen: Gunter Narr: 1990. P. 152-61.

HÖNIG, H. G.; KUSSMAUL, P. *Strategie der Übersetzung*. Tübingen: Gunter Narr, 1982.

HÖRMANN, H. *Meaning and Context: An Introduction to the Psychology of Language*. Edició i introducció a cura de R. E. Innis. Nova York, Londres: Plenum Press, 1986.

HURTADO ALBIR, A. «La didáctica de la traducción: Evolución y estado actual». A: *Perspectivas de la traducción*, ed. per P. Fernández y J. M. Bravo. Valladolid: Universidad de Valladolid, 1995.

– *La notion de fidélité en traduction*. París: Didier, 1990.

– «Un nuevo enfoque de la didáctica de la traducción: Metodología y diseño curricular». A: *Les langues étrangères dans l'Europe de l'Acte Unique*. Bellaterra: ICE de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1993.

HUNTERMANN, W. «Unübersetzbarkeit: Vom Nutzen und Nachteil eines Topos». *Ü wie Übersetzen: Zeitschrift der österreichischen Übersetzergemeinschaft* 12 (1993): 5-28.

ISER, W. *Der Akt des Lesens: Theorie ästhetischer Wirkung*. 2a ed. revisada i corregida. Munic: Fink, 1984. UTB, 636.

JÄÄSKELÄINEN, R.; TIRKKONEN-CONDIT, S. «Automatised Processes in Professional vs. Non-Professional Translation: A Think-Aloud Protocol Study». A: *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies. Selected Papers of the TRANSIF Seminar, Savonlinna 1988*, ed. per S. Tirkkonen-Condit. Tübingen: Gunter Narr, 1991. P. 89-110. *Language in Performance*, 5.

JACKENDOFF, R. *Consciousness and the Computational Mind*. Cambridge MA, Londres: The MIT Press, 1987.

JÄGER, G. *Translation und Translationslinguistik*. Halle: VEB Enzyklopädie, 1975. *Linguistische Studien*.

JAUSS, H. R. *Literaturgeschichte als Provokation*. Frankfurt/M: Suhrkamp, 1970. Edition Suhrkamp, 418.

JOANETTE, Y.; LECOURE, A. R. «Cerveau et langage: nouvelles perspectives». *Meta* 29 (1984): 27-35.

JUMPELT, R. W. *Die Übersetzung naturwissenschaftlicher und technischer Literatur. Sprachliche Maßstäbe und Methoden zur Bestimmung ihrer Wesenszüge und Probleme*. Berlin: Langenscheidt, 1961.

KADE, O. «Kommunikationswissenschaftliche Probleme der Translation». *Beihefte zur Zeitschrift 'Fremdsprachen' II*. Leipzig: VEB Enzyklopädie, 1968. P. 3-19.

– «Das Problem der Übersetzbarkeit aus der Sicht der marxistisch-leninistischen Erkenntnistheorie». *Linguistische Arbeitsberichte* 4 (1971): 13-28.

KAYSER, W. *Das sprachliche Kunstwerk. Eine Einführung in die Literaturwissenschaft*. Berna, Munich: Francke, 1983.

KINTSCH, W. *Memory and Cognition*. Malabar F: Robert E. Krieger, 1982.

KIRALY, D. C. *Pathways to Translation. Pedagogy and Process*. Kent, Londres: The Kent State University Press, 1995.

KÖNIGS, F. G. *Übersetzung in Theorie und Praxis: Ansatzpunkte für die Konzeption einer Didaktik der Übersetzung*. Heidelberg: Julius Groos, 1979.

KRINGS, H. P. *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht: Eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungsprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern*. Tübingen: Gunter Narr, 1986. Tübinger Beiträge zur Linguistik, 291.

– «Bilingualismus und Übersetzen: Eine Antwort an Brian Harris». *Target* 4:1 (1992): 105-10.

KUPSCH-LOSEREIT, S. «Die Modellierung von Verstehensprozessen und die Konsequenzen für den Übersetzungsunterricht». *TextconText* 10 (1995): 179-96.

KUSSMAUL, P. «Creativity in the Translation Process: Empirical Approaches». A: *Translation Studies: The State of the Art: Proceedings of the first James S Holmes Symposium on Translation Studies*, ed. per K. M. van Leuven-Zwart i T. Naaijens. Amsterdam, Atlanta: Rodopi, 1991. P. 91-101.

– «Übersetzen als Entscheidungsprozeß. Die Rolle der Fehleranalyse in der Übersetzungsdidaktik». A: *Übersetzungswissenschaft - Eine Neuorientierung*, ed. per M. Snell-Hornby. Tübingen: Francke, 1986. P. 206-29. UTB, 1415.

LADMIRAL, J. R. «Sourciers et ciblistes». A: *Traducere navem. Festschrift für Katharina Reiß*. Tampere: Tampereen Yliopisto, 1993. P. 287-300.

– *Traduire: théorèmes pour la traduction*. Paris: Payot, 1989

LAMBERT, J. «Shifts, Oppositions and Goals in Translation Studies: Towards a Genealogy of Concepts». A: *Translation Studies: The State of the Art. Proceedings of the first James S Holmes Symposium on Translation Studies*, ed. per K. M. Van Leuven-Zwart i T. Naaijken. Amsterdam, Atlanta: Rodopi, 1991. P. 25-37.

LAMBERT, J.; VAN GORP, H. «On Describing Translations». A: *The Manipulation of Literature*, ed. per T. Hermans. Londres: Croom Helm, 1985. P. 42-53

LE DOZE, G.; NESPOULOS, J. L. «Processus de lexicalisation: Modèles psycholinguistiques et leur application à l'étude de l'aphasie et de la traduction». *Meta* 29 (1984): 68-80.

LEFEVERE, A. «Translation: Its Genealogy in the West». A: *Translation, History, and Culture*, ed. per S. Bassnett i A. Lefevere. Londres, Nova York: Frances Pinter, 1990. P. 14-28.

LEMKE, J. L. «Ideology, intertextuality, and the notion of register». A: *Systemic Perspectives on Discourse*, ed. per J. D. Benson i W. S. Greaves. Vol 1. Norwood, NJ: Ablex, 1985.

LEUVEN, K. van «Translation and Original. Similarities and Dissimilarities». 2 parts. *Target* 1:2 (1989): 151-81; 2:1 (1990): 69-95.

LEVENSTON, E. A. «Über und Unterrepräsentation - Aspekte der muttersprachlichen Interferenz». A: *Reader zur kontrastiven Linguistik*, ed. per G. Nickel. Frankfurt: Fischer, 1972. P. 167-74. Fischer Athäneum Taschenbücher, 2010.

LEVÝ, J. «Translation as a Decision Process». A: *To Honor Roman Jakobson: Essays on the Occasion of his Seventieth Birthday*. Vol II. La Haia, Paris: Mouton, 1967. P. 1171-82.

LINDSAY, P. H.; NORMAN, D. A. *Introducción a la psicología cognitiva*. Madrid: Tecnos, 1986.

LLOVERA, J. M. *Versions de l'obra completa d'Horaci i de Quinze Rapsòdies de la Iliada d'Homer: Traducció directa en els metres originals*. Vol. I. Sabadell: Acadèmia Catòlica, 1975.

LÓPEZ GARCÍA, A. *Psicolingüística*. Madrid: Síntesis, 1991. Textos de apoyo, 19.

LÖRSCHER, W. «Investigating the Translation Process». *Meta* 37 (1992): 426-39.

– *Linguistische Beschreibung und Analyse von Fremdsprachenunterricht als Diskurs*. Tübingen: Gunter Narr, 1983.

– «Models of the Translation Process». *Target* 1:1 (1989): 43-68.

– «Thinking-Aloud as a Method for Collecting Data on Translation Process». A: *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies. Selected Papers of the TRANSIF Seminar, Savonlinna 1988*, ed. per S. Tirkkonen-Condit. Tübingen: Gunter Narr, 1991. P. 67-77. *Language in Performance*, 5.

– *Translation Performance, Translation Process and Translation Strategies: A Psycholinguistic Investigation*. Tübingen: Gunter Narr, 1991.

MACKEY, W. F. «The description of bilingualism». A: *Readings in the Sociology of Language*, ed. per J. Fishman. La Haia: Mouton, 1970. P. 554-84.

MAGRIS, C. «Der Autor und seine Übersetzer». *Sprache im technischen Zeitalter* 130 (1994): 153-64.

MALBLANC, A. *Stylistique comparée du français et de l'allemand: Essai de représentation linguistique comparée et étude de traduction*. Paris: Didier, 1968.

MALINOWSKI, B. «The Problem of Meaning in Primitive Languages». A: *The Meaning of Meaning: a Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism*, ed. per Ch. K. Ogden i I. A. Richards. San Diego: Harcourt Jovanovich, 1989.

MARTÍNEZ-FREIRE, P. F. *La nueva filosofía de la mente*. Barcelona: Gedisa, 1995. *Hombre y Sociedad*: CLA·DE·MA.

MOUNIN, G. *Les belles infidèles*. Paris: Cahiers du Sud, 1955.

– *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris: Gallimard, 1963. *Los problemas teóricos de la traducción*. Madrid: Gredos, 1971.

MUÑOZ MARTÍN, R. «El significado en las teorías lingüísticas de la traducción: hacia una aproximación cognitiva». *Sendebär* 5 (1994): 67-83.

NEUBERT, A. «Interference between Languages and between Texts». A: *Interferenz in der Translation*, ed. per H.

Schmidt. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1989. P. 56-64. Übersetzungswissenschaftliche Beiträge, 12.

NEUBERT, A. «Models of Translation». A: *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies: Selected Papers of the TRANSIF Seminar, Savonlinna 1988*, ed. per S. Tirkkonen-Condit. Tübingen: Gunter Narr, 1988. P. 17-26. Language in Performance, 5.

NEUBERT, A.; SHREVE, G. M. *Translation as Text*. Kent, Londres: The Kent State University Press, 1992.

NEUNZIG, W.; PRESAS, M. «El traductor en su laberinto. El traductor en el proceso de la comunicación bilingüe. Algunas consecuencias pedagógicas». II Congrès Internacional sobre la Traducció. Bellaterra, 1994. Mecanoscrit.

– «Der Übersetzer in der Zwickmühle: Überlegungen zur Rolle des Übersetzers in der zweisprachigen Kommunikation». *TextconText* 9 (1994): 79-94.

NIDA, E. A. «Science of Translation». *Language* 45 (1969): 483-98.

NIDA, E. A.; TABER, Ch. R. *The Theory and Practice of Translation*. Leyden: Brill, 1969.

NORD, Ch. «Scopos, Loyalty, and Translational Conventions». *Target*, 3:1 (1991) 91-109.

– *Textanalyse und Übersetzen: Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer Übersetzungsrelevanten Textanalyse*. Heidelberg: Julius Groos, 1988.

OSGOOD, C. E. *Lectures on Language Performance*. Nova York: Springer, 1980.

PERMENTIERS, J.; SPRINGAEL, E.; TROIANO, F. *Traduction, Adaptation & Editing Multilingue: Mode d'emploi des services linguistiques et multimédias*. Brusel·les: T.C.G. Editions, 1994.

PRIDEAUX, G. D.; BAKER, W. J. «An Integrated Perspective on Cognitive Strategies in Language Processing». *Meta* 29 (1984): 81-90.

Problemas de la traducción. Ed. per Fundación «Alfonso X el Sabio». Madrid, 1988.

Problemas de la traducción. Problems in Translation. Ed. per Universidad de Puerto Rico, 1982.

Q. *Horatius Flaccus, Briefe*, ed. per A. Kiessling i R. Heinze. 10a ed. S.l.: Weidmann, 1977.

RAABE, H. «Zum Verhältnis von Kontrastiver Grammatik und Übersetzung». A: *Reader zur kontrastiven Linguistik*, ed. per G. Nickel. Frankfurt: Fischer, 1972. P. 59-74. Fischer Athäneum Taschenbücher, 2010.

REISS, K. «Ist Übersetzen lehrbar?». A: *Kongreßbericht der 4. Jahrestagung der Gesellschaft für Angewandte Linguistik*, ed. per G. Nickel i A. Raasch. Heidelberg: Julius Groos, 1974. P. 69-82.

– *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*. Munic: Hueber, 1971.

– *Texttyp und Übersetzungsmethode: Der operative Text*. 2a ed. Heidelberg: Kronberg, 1984. Monographien Literatur + Sprachwissenschaft + Didaktik, 11.

REISS, K.; VERMEER, H.J. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer, 1984. Linguistische Arbeiten, 147.

ROSTEK, L. «Verstehen und Verdichten von Texten: Repräsentation und Strategie bei der Verarbeitung in einem Modell für ein Referenz-Retrievalsystem, basierend auf einem Netz von Begriffsbezeichnungen». A: *Linguistische Datenverarbeitung. Versuch einer Standortbestimmung im Umfeld von Informationslinguistik und Künstlicher Intelligenz*, ed. per I. Bátory, J. Krause i H. D. Lutz. Tübingen: Max Niemeyer, 1982. P. 127-36. Sprache und Information, 4.

RUSTERHOLZ, P. «Hermeneutik». A: *Grundzüge der Literatur- und Sprachwissenschaft: Band 1, Literaturwissenschaft*, ed per H. L. Arnold i V. Sinemus. Munic: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1973. P. 89-105. Wissenschaftliche Reihe, 4226.

RYLE, G. *The Concept of Mind*. Chicago: The University of Chicago Press, 1949.

SANTOYO, J. C. *Traducción, traducciones, traductores: ensayo de bibliografía española*. León, Universidad de León, 1987.

SÉGUINOT, T. C. «The Editing Function of Translation». *Bulletin of the Canadian Association of Applied Linguistics* 4 (1982): 151-61.

– «Interpreting Errors in Translation». *META* 1 (1990): 68-73.

SÉGUINOT, T. C. «A Study of Student Translation Strategies». A: *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies. Selected Papers of the TRANSIF Seminar, Savonlinna 1988*, ed. per S. Tirkkonen-Condit. Tübingen: Gunter Narr, 1991. P. 79-88. *Language in Performance*, 5.

SÉGUINOT, T. C., ed., *The Translation Process*. Toronto: H. G. Publications, School of Translation, York University, 1989.

SÉLESKOVITCH, D. «De la pratique a la théorie». A: *Wissenschaftliche Grundlagen der Sprachmittlung: Berliner Beiträge zur Übersetzungswissenschaft*. ed. per H. Salewsky. Frankfurt, etc.: Lang, 1992. P. 38-57.

– *L'interprète dans les conférences internationales*. Paris: Minard, 1968.

SÉLESKOVITCH, D.; LEDERER, M. *Interpréter pour traduire*. Paris: Didier, 1984. Collection Traductologie, 1.

SHORT, M. «Understanding texts: point of view». A: *Language and understanding*, ed. per G. Brown et al. Oxford: Oxford University Press, 1994. P. 170-90.

SNELL-HORNBY, M. «Linguistic Transcoding or Cultural Transfer? A Critique of Translation Theory in Germany». A: *Translation, history, and culture*, ed. per S. Bassnett i A. Lefevere. Londres, Nova York: Routledge, 1990. P. 79-86.

– «On Models and Structures and Target Text Cultures: Methods of Assessing Literary Translations». A: *La traducció literària*, ed. per J. Borillo. Castelló: Publicacions de la Universitat Jaume I, 1995. P. 43-58. *Estudis sobre la Traducció*, 2.

SPANG, K. *Fundamentos de retórica*. Pamplona: Ediciones Universidad de Navarra, 1979.

SPERBER, D.; WILSON, D. *Relevance, Communication and Cognition*. Oxford: Basil Blackwell, 1986.

STEIN, D. *Theoretische Grundlagen der Übersetzungswissenschaft*. Tübingen: Gunter Narr, 1980.

STERNEMANN, R.: «Konfrontative Linguistik und einige Fragen der Übersetzungswissenschaft». A: *Einführung in die konfrontative Linguistik, von einem Autorenkollektiv unter Leitung von Reinhard Sternemann*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1983.

STOLZE, R. *Hermeneutisches Übersetzen: Linguistische Kategorien des Verstehens und Formulierens beim Übersetzen*.

Tübingen: Gunter Narr, 1992. Tübinger Beiträge zur Linguistik, 368.

STOLZE, R. *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr, 1994. Narr Studienbücher.

STÖRIG, H. J. *Das Problem des Übersetzens*. Stuttgart: Henry Goverts, 1963.

TIRKKONEN-CONDIT, S.; CONDIT, S., eds., *Empirical Studies in Translation and Linguistics*. Joensuu: Joensu Yliopisto, 1989.

TONFONI, G. «Traduzione e sistemi di rappresentazione della conoscenza». *Koinè. Annali della Scuola Superiore per Interpreti e Traduttori «San Pellegrino»* 2 (1991): 33-56.

TOURY, G. «Contrastive Linguistics and Translation Studies: Towards a Tripartite Model». A: *Kontrastive Linguistik und Übersetzungswissenschaft: Akten des Internationalen Kolloquiums Trier/Saarbrücken 25. - 30.9.1978*, ed. per P. Kühlwein, G. Thome i W. Wilss. Munic: Fink, 1981. P. 251-61.

— «Experimentation in Translation Studies: Achievements, Prospects and some Pitfalls». A: *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies: Selected Papers of the TRANSIF Seminar, Savonlinna, 1988*, ed. per S. Tirkkonen-Condit. Tübingen: Gunter Narr, 1991. P. 45-66.

— «The Nature and Role of Norms in Literary Translation». A: *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semantics, 1980. P. 51-64.

— «The Notion of "Native Translator" and Translation Teaching». A: *Die Theorie des Übersetzens und ihr Aufschlußwert für die Übersetzungs- und Dolmetschdidaktik: Akten des Internationalen Kolloquiums der AILA, Saarbrücken 25.-30. August 1983*, ed. per W. Wilss i G. Thome. Tübingen: Gunter Narr, 1984. P. 186-95.

— «What are Descriptive Studies into Translation Likely to Yield apart from Isolated Descriptions?». A: *Translation Studies: The State of the Art. Proceedings of the first James S Holmes Symposium on Translation Studies*, ed. per K. M. van Leuven-Zwart i T. Naaijken. Amsterdam, Atlanta: Rodopi: 1991. P. 179-92.

VÁZQUEZ AYORA, G. *Introducción a la traductología*. Washington: Georgetown University Press, 1977.

VEGA, M. A., ed., *Textos clásicos de teoría de la traducción*. Madrid: Cátedra, 1994.

VERMEER, H. J. «Texttheorie und translatorisches Handeln». *Target* 2:2 (1990) 219-42.

VINAY, J-P.; DARBELNET, J. *Stylistique comparée du français et de l'anglais: Méthode de traduction*. Nova ed. revisada i corregida. París: Didier, 1977.

WARNING, R., ed. *Estética de la recepción*. Madrid: Visor, 1989. La balsa de Medusa, 31.

WEISGERBER, B. «Was heißt 'übersetzen'? Sprachtheoretische Aspekte der Übertragung von Texten». *Sprache im technischen Zeitalter (Übersetzung, Forschung, Vermarktung, Rezeption: II. Europäische Übersetzerkonferenz)* 130 (1994): 180-94.

WILSS, W. «The future of translator training». *Meta* 37 (1992): 391-6.

– *Kognition und Übersetzen. Zu Theorie und Praxis der menschlichen und maschinellen Übersetzung*. Tübingen: Niemeyer, 1988.

– «Kontrastive Linguistik und Übersetzungswissenschaft: Versuch einer Abgrenzung». *Lebende Sprachen* 1 (1994): 13-9.

– «Überlegungen zum übersetzerischen Lehr- und Lernprozeß». A: *Traducere navem. Festschrift für Katharina Reiß zum 70. Geburtstag*, ed. per J. Holz-Mänttäri i Ch. Nord. Tampere: Tampereen Yliopisto, 1993. P. 103-16.

– «Übersetzen: Linguistische und didaktische Aspekte». *Zielsprache Deutsch* 4 (1976): 32-7.

– *Übersetzungsfertigkeit: Annäherungen an einen komplexen übersetzungspraktischen Begriff*. Tübingen: Gunter Narr, 1992. Tübinger Beiträge zur Linguistik, 376.

– *Übersetzungswissenschaft: Probleme und Methoden*. Stuttgart: Olms, 1977.

– «Towards a Multi-facet Concept of Translation Behavior». *Target* 1:2, 1989, 129-49.

WOODS, W. A. «Procedural Semantics as a Theory of Meaning». A: *Elements of Discourse Understanding*, ed. per A. Joshi, B. Webber, I. Sag, Londres: Cambridge University Press, 1981. 300-34.

Diccionaris

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona, Palma de Mallorca, València: Edicions 3i4, etc., 1995.

DUDEN. *Deutsches Universalwörterbuch*. 2a. ed. revisada i ampliada. Mannheim, etc.: Dudenverlag, 1989.

GUÀRDIA, R.; RITTER I OBRADORS, M. *Diccionari alemany-català, català-alemany*. Barcelona: Pòrtic, 1981.

APENDIX

Studentische Wohnungsnot

Die Wohnungssituation der Studenten wird immer dramatischer. Nur jeder zehnte Hochschüler findet Platz in einem Studentenwohnheim. Dies ist das Ergebnis der jüngsten «Wohnraumstatistik» des deutschen Studentenwerks. Gut ein Viertel aller Studierenden wohnt danach weiterhin bei den Eltern, fast zwei Drittel jedoch sind auf den freien Wohnungsmarkt angewiesen, wo für ein Zimmer bis zu 600 Mark im Monat zu zahlen sind. Ein Zimmer im Studentenwohnheim kostet dagegen in den alten Bundesländern durchschnittlich nur 238 Mark, in den neuen sogar nur 116 Mark.

Aus: *Die Zeit*, 14.7.1993

Sie sind Fremde, überall

von *Wolfram Runkel und Jochen Floss*

Pedro Huarte ist Spanier, 73 Jahre alt und seit 35 Jahren in Deutschland. Er kam als Gastarbeiter und blieb, auch als er in Rente ging.

Er ist einer von über 400 000 Gastarbeitern der ersten Generation, die aus einem armen Land kamen und in Deutschland ihr Glück machen wollten. Und er blieb, selbst als der Reichtum auf sich warten ließ.

Zur Überraschung der meisten Politiker und Experten, die mit einer Rückkehrquote von über neunzig Prozent gerechnet hatten, planen neunzig Prozent der Menschen hierzubleiben. Sie wollen nicht zurück in ihre alte Heimat, wo sie als junge Männer lebten, sondern wollen in der neuen Heimat sterben, wo sie alte Männer geworden sind.

Sie verbringen ihr "drittes Leben" in der Fremde, in der sie nicht als Mitbürger angesehen werden, obwohl sie seit dreißig Jahren hier arbeiten und geholfen haben, das Bruttosozialprodukt zu steigern. Sie, die anfangs Fremdarbeiter genannt wurden, bevor sie in Gastarbeiter umgetauft wurden, sind Fremde geblieben.

Das zeigt sich vor allem an ihrer Sprachlosigkeit. Während die Kinder perfekt den lokalen Jargon beherrschen, radebrechen die Eltern sich mit Händen und Würgen durch die deutsche Sprache. (...)

Die Sprachlosigkeit der Menschen sagt freilich mehr als viele Worte. Für ihre Integration in diese Gesellschaft hat niemand was getan. Sie galten als Arbeitsmaschinen, die zu verschwinden hatten, wenn sie nicht mehr gebraucht wurden. Weder die Betriebe noch die Kommunen boten irgendeine Art von Deutschunterricht. Man ging davon aus, daß die Fremden höchstens einige Jahre bleiben würden. (...)

Aus: *Zeit Magazin* 28.4.95

Keine Tickets für den Eurostar

Seit November betreiben die Eisenbahnen Großbritanniens, Belgiens und Frankreichs den sogenannten Eurostar. Der Expresß verkehrt sechsmal täglich zwischen London und Paris und dreimal zwischen London und Brüssel und benötigt auf beiden Strecken rund drei Stunden.

Die Deutsche Bahn AG aber verkauft auch kanpp sechs Monate nach dem Start noch keine Tickets für den Eurostar. In den DB-Reisezentren gibt es Fahrkarten nur bis Paris oder Brüssel. Für die Weiterfahrt mit dem Tunnelexpresß müssen sich die Reisenden entweder an ein Reisebüro oder die Frankfurter Geschäftsstelle von British Rail wenden. Dort entstehen weitere Verzögerungen, weil die Fahrkarten bestellt und Plätze reserviert werden müssen. British Rail verlangt darüber hinaus eine Bearbeitungsgebühr von 25 Mark.

Dabei wäre gerade der Deutsche Markt notwendig, um die Züge von Brüssel nach London zu füllen: ihre Auslastung ist nämlich «nicht so gut». Aber die drei Eurostar-Betreiber haben mit ihren Kollegen der DB Meinungsverschiedenheiten.

Potentielle Kunden dürften ohnehin bereits durch hohe Preise abgeschreckt werden. Schon die verbilligte Hin- und Rückfahrt, die eine Übernachtung von Samstag auf Sonntag vorschreibt, kostet in der 2. Klasse von London nach Brüssel oder Paris 302 Mark, ohne Einschränkung sogar 406 Mark. Addiert man dazu die Kosten für den Zubringerzug aus Frankfurt (232,80 Mark) oder Hamburg (323,60 Mark), werden aus Deutschland wohl nur Einwohner des tunnelnahen Nordrhein-Westfalens als Eurostar-Kunden in Frage kommen - alle anderen Englandreisenden dürften sich für das Auto oder das billigere Flugzeug entscheiden. Ob mit durchgehenden Tickets von Deutschland nach England demnächst auch günstigere Eurostar-Preise einhergehen, mochte die DB noch nicht verraten.

Aus: Die Zeit, 28. 4. 1995

Universitat Autònoma de Barcelona

Servei de Biblioteques

Reg. 1500491515

Sig. TUAB / 3466

Rel. 12500

